

POIKKEUKSELLISTEN OPETUS- JÄRJESTELYJEN VAIKUTUKSET TASA-ARVON JA YHDEN- VERTAISUUDEN TOTEUTUMISEEN

Osa I: Kansallisen arvioinnin taustaraaportti,
synteesi ja tilannearvio valmiiden aineistojen
pohjalta

POIKKEUKSELLISTEN OPETUSJÄRJESTELYJEN VAIKUTUKSET TASA-ARVON JA YHDEN- VERTAISUUDEN TOTEUTUMISEEN

Osa I: Kansallisen arvioinnin taustaraportti, synteesi ja
tilannearvio valmiiden aineistojen pohjalta

Jani Goman
Mira Huusko
Jari Metsämuuronen
Niina Rumpu
Hannele Seppälä
Salla Venäläinen
Carola Åkerlund

JULKAISIJA Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

KANSI JA ULKOASU Juha Juvonen (org.) & Ahoy, Jussi Aho (edit)

ISBN 978-952-206-625-1 pdf

ISSN 2342-4184

© Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Kansallisen arviointitoiminnan tuloksia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta koulutuksessa vuosina 2015–2020	9
2.1	Varhaiskasvatus.....	10
2.2	Perusopetus	12
2.3	Toisen asteen koulutus	17
2.4	Korkeakoulutus	20
2.5	Sammanfattning av de svenskspråkiga utvärderingarna.....	22
3	Poikkeustilannetta koskevat selvitykset maaliskuun 2020 aikana	24
3.1	Varhaiskasvatus.....	26
3.2	Perusopetus	28
3.3	Ammatillinen koulutus	32
3.4	Lukiokoulutus	35
3.5	Korkeakoulutus	37
3.6	Vapaa sivistystyö.....	38
4	Yhteenveto	41
4.1	Koulutuksellisten tavoitteiden saavuttaminen tasa-arvon näkökulmasta	42
4.2	Erityisryhmien huomioiminen.....	45
4.3	Lasten ja nuorten hyvinvointi	46
4.4	Yhteiskunnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	47
5	Tilannekuva ja näkökulmia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen	50
5.1	Lisäselvitysten tarpeet ja toimenpiteet	55
	Lähteet	57
	Liitteet	60
	Liite 1.....	60

1 Johdanto

1

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) toteuttaa koronaepidemiaan liittyvien poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutusten arvioinnin. Arviointi tuottaa tietoa poikkeustilan vaikutuksista kansallisella tasolla. Lisäksi tuotetaan tietoa toimintamalleista ja hyvistä käytänteistä, joilla varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjät sekä korkeakoulut voivat edistää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista poikkeustilan aikana sekä sen jälkeen. Karvi julkaisee järjestäjien tueksi kevään 2020 aikana myös arviointitietoon nojaavia tietopaketteja ja hyviä käytänteitä verkossa tunnisteella [#KarviTukee](#) [#NCUStöder](#).

Arviointi toteutetaan vaiheittain siten, että arvioinnin tulokset ovat hyödynnettävissä päätöksen-
teon pohjana poikkeustilanteen aikana ja sen jälkeisiä kehittämis- ja tukitoimia valmisteltaessa.

Ensimmäisessä vaiheessa on laadittu tämä kansallista arviointia tukeva synteesi ja tilannekuva aiempaan tietopohjaan sekä poikkeustilannetta koskeviin selvityksiin pohjautuen. Toisessa vaiheessa toteutetaan poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutuksia koskeva kokonaisarviointi ja kootaan koulutusasteita koskevat tarvittavat kansallisen arvioinnin aineistot.

Arvioinnin molemmissa vaiheissa hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan valmiita tutkimus- ja selvityshankkeiden tuloksia sekä aineistoja ja siten pyritään välttämään ylimääräistä varhaiskasvatuksen, koulujen, oppilaitosten sekä korkeakoulujen kuormitusta ja tiedonkeruiden päällekkäisyyttä. Valmiiden selvitysten käytössä ja tulosten tulkinnassa on huomioitava niiden käyttöön sisältyvät rajoitukset ja se, että selvitysten tavoitteet ja ensisijaiset käyttötarkoitukset poikkeavat kansallisen arvioinnin tavoitteista.

Arvioinnin tehtävänä on tuottaa tietoa poikkeustilan vaikutuksista koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen sekä koulutusjärjestelmän toimivuuteen. Lähtökohtana on, että jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla perhetaustasta ja asuinpaikasta riippumatta tasa-arvoiset

mahdollisuudet laadukkaaseen opetukseen ja koulutukseen. Arviointikohteina ovat oppimiseen, arviointiin, tukeen ja ohjaukseen sekä lasten ja nuorten hyvinvointiin kohdistuvat vaikutukset. Arviointi tuottaa tietoa sekä myönteisistä että kielteisistä vaikutuksista tasa-arvoisiin ja yhdenvertaisiin oppimisen edellytyksiin. Arviointi kohdistuu varhaiskasvatukseen, perusopetukseen, lukiokoulutukseen, ammatilliseen koulutukseen sekä korkeakoulutukseen ja vapaaseen sivistystyöhön. Arvioinnissa tarkastellaan reaaliaikaista toimintaa ja välittömiä sekä pidemmän aikavälin vaikutuksia, joita seurataan myös osana kansallista arviointitoimintaa (Karvi, 2020).

Arvioinnilla vastataan seuraaviin kysymyksiin (arviointikysymyksiä voidaan tarkentaa hankkeen kuluessa):

- 1) Millaisia vaikutuksia poikkeustilanteesta johtuvilla opetusjärjestelyillä on ollut koulutuksellisen sekä yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiselle?
  - Miten poikkeukselliset opetusjärjestelyt ovat vaikuttaneet oppimiseen?
  - Millaisia vaikutuksia tilanteella on ollut oppijoiden ja opiskelijoiden ohjauksen ja tuen tarpeisiin sekä näiden palvelujen saatavuuteen?
  - Miten erityisryhmien tarpeet on huomioitu?
  - Miten oppimisen ja osaamisen arviointi on toteutettu poikkeusoloissa?
- 2) Mitkä poikkeuksellisiin opetusjärjestelyihin liittyvät tekijät ovat edistäneet tai estäneet varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, lukion, ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen tavoitteiden saavuttamista?
- 3) Millaisia muutoksia poikkeustilanne on aiheuttanut opintojen etenemiseen ja tuen sekä ohjauksen tarpeeseen erityisesti eri koulutusasteiden nivelvaiheissa?
- 4) Millaisia vaikutuksia poikkeustilanteesta johtuvilla järjestelyillä on ollut lasten, oppilaiden, opiskelijoiden ja opettajien hyvinvointiin? Miten hyvinvointia on tuettu?

Tämä raportti sisältää arvioinnin ensimmäisessä vaiheessa laaditun synteesin ja tilannearvion perustuen aiempiin kansallisiin arviointituloksiin sekä poikkeustilannetta koskeviin muiden toimijoiden laatimiin selvityksiin. Raportin painopiste on varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa. Luvussa 2 esitetään yhteenveto tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta vuosina 2015–2020 totutettujen arviointien tulosten pohjalta. Yhteenveto kansallisten arviointien tuloksista nostaa esiin huolenaiheita, jotka voivat vaarantaa tasa-arvoisten ja yhdenvertaisten oppimisen edellytysten toteutumisen ja joihin erityisesti nyt tulisi kiinnittää huomiota. Toisaalta yhteenveto tuo esiin sellaisia suomalaisen koulutuksen vahvuuksia, jotka tukevat poikkeustilanteista selviämistä ja vähentävät niiden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia. Luku 3 sisältää koonnin poikkeustilannetta koskevista muiden toimijoiden toteuttamista selvityksistä ja luku 4 yhteenvedon luvuissa 2 ja 3 esitetyistä tuloksista. Viimeisessä luvussa esitetään synteesinä tilannekuva tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen sekä aiheet, joista tarvitaan lisää arviointi- ja tutkimustietoa.

2 Kansallisen
arviointitoiminnan
tuloksia tasa-arvon
ja yhden-
vertaisuuden
toteutumisesta
koulutuksessa
vuosina 2015–2020

2

Tähän lukuun on tiivistetty viimeisten viiden vuoden aikana laadittujen arviointihankeraporttien perusteella koulutuksen tilaa kuvaavia huomioita normaaliolosuhteissa erityisesti kansallisen tasa-arvon näkökulmasta. Huomiot toimivat taustana poikkeusolojen arviointiin. Tasa-arvokysymyksiä on käsitelty vuosien 2016–2018 arviointien perusteella valmistelluissa yhteenvedoissa (Karvi 2018, Väättäin 2019). Näissä koulutusjärjestelmätasoisissa yhteenvedoissa on kattavasti arvioitu muun muassa oppimistulosarvioinneista saatua tietoa tasa-arvosta. Viimeisten kahden vuoden aikana oppimistuloksia on julkaistu rajallisesti eikä lainkaan keskeisistä välineoppiaineista äidinkielestä ja matematiikasta. Vanhempaa ja uudempaa tietoa yhdistämällä saadaan kattava kuva kansallisesta koulutuksen tasa-arvosta normaaliolosuhteissa.

2.1 Varhaiskasvatus

2.1.1 Koulutuksellisen tasa-arvon lisääntymiseen liittyviä näkökulmia

OECD:n Suomen maaraportin johtopäätöksissä todettiin vuonna 2016, että Suomesta puuttuu yhteinen kansallinen käsitys varhaiskasvatuksen laadun tekijöistä, Suomella ei ole yhtenäistä laadunarvioinnin ja seurannan järjestelmää, ja henkilöstön koulutus arviointiin on puutteellista (OECD 2016). Varhaiskasvatuslaki astui voimaan vuonna 2015, jolloin arvioinnista tuli varhaiskasvatuksen järjestäjille ja yksityisille toimijoille lakisääteinen velvoite. Velvoitetta on tarkennettu vielä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (OPH 2016, 2018), jossa todetaan, että toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista, säännöllistä ja edellyttää toimivaa arviointijärjestelmää. Karvin lakisääteisenä tehtävänä on tukea järjestäjiä ja palveluntuottajia arviointitehtävässään.

Karvi selvitti varhaiskasvatuksen laadunarvioinnin nykytilaa sekä kunnallisessa että yksityisessä varhaiskasvatuksessa vuonna 2017 (Mikkola ym. 2017). Arviointi osoitti, että erilaisten

arviointimallien käyttö oli pirstaleista ja menetelmät hajanaisia. Itsearviointi oli usein kuvailevaa ja se keskittyi määrällisiin tunnuslukuihin, kuten henkilöstömitoituksiin ja lapsiryhmän rakenteisiin. Velvoitteista huolimatta varhaiskasvatuksen arviointikulttuuri ei ole vielä vakiintunutta.

Karvi on julkaissut varhaiskasvatukseen laaditut kansalliset laatuindikaattorit tukemaan järjestäjiä laadukkaana varhaiskasvatustoiminnan järjestämisessä ja toteuttamisessa (Vlasov ym. 2018). Laatuindikaattorien tarkoituksena on tarjota varhaiskasvatuksen toimijoille selkeät, kansallisesti yhtenäiset kuvaukset siitä, mitä varhaiskasvatuksessa tulee tapahtua, jotta se olisi laadukasta ja lapsen edun mukaista. Indikaattorien pohjalta Karvi laatii kansalliset arviointityökalut sekä arviointijärjestelmän. Järjestäjiä tukemalla voidaan lisätä varhaiskasvatuksen laatua, tukea toiminnan jatkuvaa parantamista ja kehittämistä sekä edistää varhaiskasvatukselle asetettujen tehtävien ja tavoitteiden toteutumista. Tutkimusten mukaan laadukkaasti toteutetulla ja yhdenvertaisesti saavutettavalla varhaiskasvatuksella voidaan edistää tasa-arvon toteutumista, tasata lasten perhe- taustoista johtuvia eroja sekä luoda vahva pohja lasten myöhemmälle oppimiselle.

Arviointiensa perusteella sekä varhaiskasvatuksen laadunhallinnan kehittämiseksi Karvi on esittänyt, että:

- Järjestäjien ja palveluntuottajien tulee kiinnittää huomiota varhaiskasvatuslain mukaisen laadunhallinnan ja arviointitoiminnan toteutumiseen.
- Varhaiskasvatuksen järjestäjien ja yksityisten palveluntuottajien tulee kehittää paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia ja seurantaa yhdessä henkilöstön kanssa.
- Järjestäjällä ja palveluntuottajilla tulee olla toimintatavat henkilöstön työn tukemiseen myös niissä tapauksissa, joissa varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet eivät toteudu.

2.1.2 Hyvinvointiin liittyviä näkökulmia

Karvi on arvioinut varhaiskasvatuksen laatua tarkastelemalla varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumista päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa (Repo ym. 2019). Varhaiskasvatukselle asetetut sisällölliset tavoitteet toteutuivat arvioinnin mukaan suuressa osassa päiväkoteja pääosin hyvin. Varhaiskasvatuksen laatu vaihtelee kuitenkin runsaasti, ja osassa päiväkoteja ja perhepäivähoitoryhmä sisällölliset tavoitteet toteutuvat heikosti. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja päiväkotien johtajien itsearvioinnin mukaan pedagogisen toiminnan vahvuuksia ovat muun muassa leikkipedagogiikka sekä ryhmien turvallinen ja myönteinen ilmapiiri.

Karvi on antanut mm. seuraavia kehittämissuhteita varhaiskasvatuksen kehittämiseksi:

- Henkilöstön perus- ja täydennyskoulutusta tulee vahvistaa alle kolmevuotiaiden lasten pedagogiikan sekä taito- ja taideaineiden toteuttamisessa. Lisäksi tarvitaan syvällisempää varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin muokkaamista taidetta ja kulttuuria tukevaksi.
- Varhaiskasvatuksen resurssit tulee turvata aiempaa vahvemmin. Taloudellisia resursseja tulee arvioida ja tarvittaessa lisätä, jotta varhaiskasvatuksen rakenteellista ja prosessien laatua voidaan kehittää ja nyt esille tulleita puutteita korjata. Näin voidaan turvata

jokaisella lapsella turvalliset ja terveelliset kasvun ja oppimisen edellytykset jokaisena varhaiskasvatuspäivänä.

2.1.3 Yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmia

Suomessa varhaiskasvatukseen osallistuminen jää kansainvälisissä vertailuissa selvästi jälkeen muita Pohjoismaita (OECD 2015). Hallitus käynnisti vuonna 2018 kokeilun, jonka tavoite on nostaa varhaiskasvatuksen osallistumisastetta ja vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa. Kokeiluun osallistuneissa kunnissa 5-vuotiaille tarjotaan maksutonta varhaiskasvatusta. Karvi arvioi kokeilun tavoitteiden toteutumista (Siippainen ym. 2019).

Arvioinnin mukaan 5-vuotiaiden osallistuminen lisääntyi niissä kunnissa, joissa tarjottiin maksutonta varhaiskasvatusta. Maksuttomuuden lisäksi osallistumisasteen nousua voivat selittää tehostunut palveluohjaus sekä kunnan varhaiskasvatusmyönteinen ilmapiiri. 5-vuotiaiden lasten osallistuminen oli yleisempää kunnissa, joissa ei ollut otettu käyttöön subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden rajausta eikä suurennettu ryhmäkokoja. Huoltajille suunnatussa kyselyssä lastenhoidon ratkaisua selittäviksi tekijöiksi nousivat erityisesti huoltajien asenne varhaiskasvatusta kohtaan, perheen alle 3-vuotiaat sisarukset sekä huoltajien työtilanne.

Karvi on antanut muun muassa seuraavia kehittämissuhteita tasa-arvoisemman varhaiskasvatuksen luomiseksi:

- Varhaiskasvatuksen maksuttomuutta tulee tarkastella osana koko perhepoliittista järjestelmää.
- Osallistumisen lisäämiseksi lastenhoidonjärjestelmän sisällä olevat osallistumisen esteet tulee tunnistaa ja mahdollisuuksien mukaan purkaa.
- Kunnissa tulee edelleen laatia toimenpiteitä, joilla varhaiskasvatuksen laatua voidaan parantaa ja varhaiskasvatuspaikkojen riittävyys varmistaa.

2.2 Perusopetus

2.2.1 Koulutuksellisen tasa-arvon lisääntymiseen liittyviä näkökulmia

Kansainvälisesti arvioiden osaamisen taso on korkea ja erittäin vertailukelpoinen muihin OECD-maihin nähden. Tämä näkyy niin PISA-, TIMSS-, PIRLS- kuin PIAAC-arvioinneissakin. Kansallisissa aineistoissa vuodesta 1998 vuoteen 2015 oppilaiden väliset erot perusopetuksen 9. luokan osaamisessa ovat lievässä kasvussa äidinkielessä ja kirjallisuudessa sekä matematiikassa. Sekä matematiikassa että äidinkielessä sekä kaikkein heikoimpien että parhaiden oppilaiden määrät ovat lisääntymässä ja heidän osaamisensa eriytyy toisistaan. Samoin koulujen väliset erot perusopetuksessa on lievässä kasvussa matematiikassa. Vastaavaa ei ole havaittu äidinkielen aineistoissa.

Toinen pitkäaikainen trendi on, että osaamisen taso äidinkielessä ja matematiikassa on ollut laskujohteinen vuodesta 2000 lähtien ja tämä on ollut yhtenäinen piirre sekä kansallisissa että kansainvälisissä arvioinneissa. Karvin aineistojen perusteella laskutrendi näyttää taittuneen vuonna 2015 ja sama todettiin kansainvälisissä arvioinneissa vuonna 2018. Tulevat matematiikan arvoinnit

antavat tähän uutta tietoa. Arviointitulosten mukaan oppilaiden huoltajien koulutustausta, koulutuksen arvostus ja tuki ilmentävät eroja oppilaiden välillä perusopetuksessa. Oppilaan taustan yhteys tuloksiin on voimistunut hieman 2010-luvulla.

Oppimistuloksissa on eroja sukupuolten välillä, ja erityisesti poikien osaaminen polarisoituu. Perusopetuksen päättövaiheessa matematiikan osaamisessa tyttöjen ja poikien välillä ei ole merkitsevää eroa, mutta poikien matematiikan osaamisessa on havaittavissa tulosten jakaantumista ääripäihin. Pojat saavat tyttöjä yleisemmin sekä matalia että korkeita pistemääriä. Poikien käsitys omasta matematiikan osaamisestaan on kuitenkin arviointien mukaan merkitsevästi tyttöjen omaa osaamista koskevaa käsitystä parempi sekä perusopetuksen päättövaiheessa että myös lukio-koulutuksen lopussa. Samansuuntainen tulos on havaittu äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arvioinnissa. Tyttöjen osaamisen on todettu olevan perusopetuksen päättövaiheessa poikien osaamista vahvempaa, mutta silti heikommin menestyneet pojat luottivat omaan osaamiseensa enemmän. (Metsämuuronen 2017; Harjunen & Rautopuro 2015.)

Oppilaiden huoltajien koulutustausta, koulutuksen arvostus ja huoltajilta saatavan tuen määrä kasvattavat merkittäviä eroja oppilaiden osaamisessa. Nämä tekijät tuovat vuosissa mitattavan eron esimerkiksi matematiikan osaamiseen, ja niillä on todettu olevan vaikutusta myös äidinkielen ja kirjallisuuden osaamiseen perusopetuksessa. (Metsämuuronen 2017; Harjunen & Rautopuro 2015.)

Suomen ja ruotsin kielellä on mahdollisuus saavuttaa yhdenvertainen osaamisen taso perusopetuksen päättövaiheessa. Kieliryhmien väliset erot kuitenkin kasvavat huomattavasti, jos kotikielenä on jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Myös alueellinen yhdenvertaisuus näyttää toteutuvan, joskin maakuntien välillä on kuitenkin jonkin verran selittämätöntä vaihtelua. Perusopetuksessa koulujen väliset erot ovat olleet Suomessa pitkään OECD-maiden alhaisimpia. Karvin arviointitulokset ovat näiden tulosten kanssa samansuuntaisia. (Huhtanen & Puukko 2016a; 2016b; Huhtanen, ym. 2016.)

Ristiriitaiset arviointilinjat koulujen välillä ovat tasa-arvon toteutumiseen vaikuttava asia perusopetuksen päättövaiheen lisäksi myös toisen asteen opinnoissa. Matematiikan osaamisen arvioinnissa on todettu, että arviointi koulujen sisällä vaikuttaa oikeudenmukaiselta, mutta ei välttämättä koulujen välillä. Toisen asteen opintoihin valikoitumisen kannalta on huolestuttavaa, jos koulujen arviointikäytännöt poikkeavat toisistaan. Samaan päättöarvosanaan vaaditaan selvästi enemmän osaamista parhaimpia tuloksia saaneissa oppilaitoksissa kuin heikoimpia tuloksia saaneissa oppilaitoksissa. Ilmiö on ilmeinen erityisesti lukioissa, mutta se havaitaan selvästi myös perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa. (Metsämuuronen 2017.) Arviointikäytänteiden vaihtelevuudesta kertoo myös opettajien arvio oppilaiden osaamistasosta siirryttäessä perusopetuksesta lukioon. Lukio-opettajista vain runsas viidennes uskoi arvosanojen kuvaavan oppilaan osaamista hyvin oppijan siirtyessä yhdeksänneltä luokalta lukioon. (Atjonen ym. 2019.)

Vuonna 2018 Karvissa arvioitiin ensimmäistä kertaa koulun aloittavien oppilaiden matemaattisia ja äidinkieleen ja kirjallisuuteen liittyviä valmiuksia (Ukkola & Metsämuuronen 2019). Koulun alussa alueiden väliset erot ovat pieniä, mutta S2-oppilaiden määrä vaikuttaa tuloksiin tietyillä alueilla. Puolessa kouluista S2-oppilaita oli alle 1 prosenttia. Tyttöjen ja poikien taidot ovat samalla tasolla

perusopetuksen alussa. Oppimistulosarvioinneissa koulu selittää yleensä noin 10 prosenttia osaamisesta 9. luokalla, mutta 1. luokan alussa koulu selittää keskimäärin vain 6 prosenttia osaamisesta. Suurten kaupunkien sisällä koulujen väliset erot ovat suuria jo ensimmäisen luokan alussa.

Yleisesti voidaan sanoa, että perusopetuksessa oppilaan osaaminen on heikompaa, mikäli oppilaalla on todettu erityisen tuen tarve, hänellä on kielellisiä vaikeuksia (mikä näkyy esimerkiksi S2-statuksena), hänellä on oppimisvaikeuksia, kuten luki- ja numerohäiriö, jos hän on syntynyt loppuvuodesta (verrattuna alkuvuoteen, jolloin syntyy suurimmillaan vuoden kehitysero) ja jos lapsi on vanhempien koulutuksen näkökulmasta sosioekonomisesti matalassa ryhmässä. Varhemmissa arvioinneissa havaittiin, että 6. luokan yleisopetuksen piirissä oli 4,5 prosenttia niin heikkoja oppilaita, että heillä tulisi olemaan vaikeuksia selvittää arkielämässä tarvittavista matemaattisista tehtävistä (Räsänen, Närhi, & Aunio 2010). 9. luokan aineistossa arvioitiin, että 5,6 prosentilla peruskoulun päättävistä oppilasta oli hyvin heikot matemaattiset taidot (Räsänen ja Närhi 2013). Joissain tapauksissa oppilas olisi ehkä tarvinnut tukea matematiikan opintoihinsa, mutta ilman koulutuksen järjestäjän toimenpiteitä oppilaan mahdollisuudet saada koulussa apua olivat pienet. Oppilaiden kielitaustalla näyttää olevan selkeä yhteys heikkoihin oppimistuloksiin matematiikassa 9. luokalla: niiden oppilaiden joukossa, joilla oli S2-status, oli yli kolminkertainen määrä heikoiksi luokituneita oppilaita. (Räsänen ja Närhi 2013.) Kuudennen luokan aineistossa heikosti suoriutuneista S2-oppilaista tyttöjä oli nelinkertainen määrä poikiin nähden (Räsänen, Närhi & Aunio 2010 198).

Äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvien oppilaiden ryhmässä heikkojen oppilaiden osuus oli yli kolminkertainen suomen- ja ruotsinkielisten 9. luokkalaisten ryhmiin verrattuna. Tästä huolimatta erityisen tuen piiriin ei heistä ollut siirretty yhtään oppilasta, vaikka he olivat olleet suomalaisessa koulussa oppilaana jo vähintään kuusi vuotta. Heikkojen oppilaiden osuuksissa ei ollut havaittavissa alueellisia tai sukupuolieroja. Myöskään suomen- ja ruotsinkielisten koulujen välillä ei ollut eroja. Tehostetun tuen hyödyntämisessä matematiikan oppimisen tukemisessa oli merkittäviä alueellisia eroja. Tehostettu tuki näyttäisi olevan merkittävässä määrin käytössä tuen keinona ainoastaan Etelä-Suomessa. Erityiseen tukeen siirrettyjen oppilaiden osaamisen ja asenteiden kehitys oli myönteisempää kuin lähtötaitoiltaan samantasoisten yleisopetuksessa mukana olleiden heikkojen oppijoiden kehitys. Yleisopetuksen heikot oppijat näyttäisivät olevan selkeä alaryhmä koulukiusatuista. Heistä 4,5-kertainen määrä oli joutunut viikoittain kiusaamisen kohteeksi keskitasolla suoriutuviin oppilaisiin verrattuna. (Metsämuuronen 2013.)

2.2.2 Hyvinvointiin liittyviä näkökulmia

Karvi tutki työrauhan toteutumista kouluissa vuonna 2018 (Julin & Rumpu 2018). Tulosten mukaan suurin osa opettajista ja oppilaista viihtyy koulussa hyvin. Yli 90 prosenttia oppilaista kokee olonsa turvallisesti oppitunneilla, välitunneilla ja koulumatkoilla. Kouluviihtyvyydellä ja -turvallisuuksella on yhteys koulun työrauhaan. Noin 1–2 prosenttia oppilaista kiusataan koulussa joka päivä, ja pojat joutuvat useammin kiusaamisen kohteeksi kuin tytöt.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain arviointi esi- ja perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa -hankkeessa (Summanen, Rumpu & Huhtanen 2018) havaittiin, että opiskeluhuolto on tehostunut monin osin oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä, mutta siinä on edelleen paljon kehittämistä.

Perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheeseen liittyvässä arvioinnissa (Goman ym. 2020) kiinnitettiin huomiota kokemuksiin kiusaamisesta ja oppimiseen liittyvistä vaikeuksista, jotka saattavat hankaloittaa urasuunnittelua ja opintoihin kiinnittymistä. Opiskelijat, jotka olivat peruskouluaikana joutuneet toistuvasti kiusaamisen kohteeksi tai joilla oli kokemuksia oppimiseen liittyvistä vaikeuksista, kokivat muita useammin, ettei ohjaus vastannut heidän tarpeitaan. He kokivat, että heitä ei esimerkiksi riittävästi kannustettu pohtimaan erilaisia jatko-opintovaihtoehtoja eikä ohjaajilla ollut riittävästi aikaa keskustella heidän kanssaan. Myös itsetuntemuksen sekä tiedonhankinta- ja päätöksentekotaitojen koettiin kehittyneen heikommin näiden opiskelijoiden keskuudessa. Kokemukset kiusaamisesta ja oppimiseen liittyvistä vaikeuksista heijastuivat myös perusopetuksen jälkeisten opintojen käynnistymiseen. Esimerkiksi opiskelijaryhmään kuulumisen tunne ei ollut yhtä vahva kiusaamista tai oppimisen vaikeuksia kokeneilla kuin muilla opiskelijoilla. Yksilöohjaus toteutuu hyvin ja on toimivaa, mutta ryhmäohjausta samoin kuin vertaistuen ja digitaalisten välineiden hyödyntämistä ohjauksessa tulee lisätä ja kehittää. Jatko-opintoihin tutustumismahdollisuuksia tulee lisätä erityisesti nivelvaiheen koulutuksiin. Vaikka valtaosa opiskelijoista koki itsetuntemuksensa ja päätöksentekotaitojensa kehittyneen hyvin peruskoulussa, kuitenkin noin 10 prosenttia opiskelijoista oli sitä mieltä, että ei ollut peruskoulussa oppinut tunnistamaan vahvuuksiaan ja heikkouksiaan sekä pohtimaan eri opintovaihtoehtojen soveltuvuutta itselleen. Suunnilleen sama osuus opiskelijoista ei myöskään kokenut päätöksentekotaitojensa kehittyneen peruskoulussa. (Goman ym. 2020.)

2.2.3 Yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmia

Tasa-arvon edistäminen haastaa koulutuksen järjestäjiä kehittämään oppijoiden ja oppimisen tueksi enemmän tukirakenteita. Opettajiin ja opettajuuteen eri koulutusasteilla kohdistuu yhä suurempia muutostarpeita oppimisen monimuotoistumisen ja oppijoiden erilaistumisen vuoksi.

Valtiontalouden säästöjen vaikutuksia arvioitiin vuonna 2017 (Pitkänen ym. 2017). Arvioinnin mukaan erot oppilaiden saamissa opetusmäärissä ovat kasvaneet. Kelpoisten opettajien osuus oli kasvanut sekä perusopetuksessa (95 %) että lukiokoulutuksessa (98 %). Opetuksenjärjestäjät ovat kompensoineet valtiontalouden säästöpäätöksiä omalla rahoituksellaan. Arvioinnin mukaan sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen seurantaan voisi tehostaa, jos AVI-alueiden tiedonkeruu olisi systemaattisempaa. Arvioinnin mukaan kuntien ja muiden järjestäjien varhaiskasvatukseen ja yleissivistävään koulutukseen osoittama rahoitus ja resurssit eivät ole kauttaaltaan vähentyneet läheskään valtiontalouden säästöpäätöksiä vastaavasti. Suhteessa todellisiin kustannuksiin valtionosuuksien perusteina käytetyt laskennalliset kustannukset ovat jatkuvasti pienentyneet. Säästöjä tehneet koulutuksen järjestäjät ovat säästäneet esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstökuluista työaika- ja vuosilomasuunnittelun kautta. Osa perusopetuksen, lukiokoulutuksen, taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön järjestäjistä on vähentänyt opetuksen määrää. Toisaalta esi- ja perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa sijaiskäytännöt eivät suurimmalla osalla järjestäjiä ole muuttuneet ja nyt toteutetun arvioinnin mukaan opettajien osallistuminen täydennyskoulutukseen on yleistynyt jonkin verran. (Pitkänen ym. 2017.)

Samaan aikaan kun valtio on toteuttanut säästöpäätöksiä ovat esi- ja perusopetuksen ja lukiokoulutuksen oppilaskohtaiset kustannukset keskimäärin pysyneet joko ennallaan tai kasvaneet

vuosina 2006–2015. Oppilaskohtaisten kustannusten kehityksessä on kuitenkin eroja erikokoisten järjestäjien välillä: suurimmilla järjestäjillä kustannukset ovat pienentyneet, pienillä taas kasvaneet. Erot resursseissa heijastuvat myös toiminnan järjestämiseen. Esimerkiksi perusopetuksen alaluokilla keskimääräinen ryhmäkokoon on maaseutumaisissa kunnissa kaksi oppilasta pienempi kuin kaupunkimaisissa kunnissa. (Pitkänen ym. 2017.)

Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden toimeenpanon arviointi (Venäläinen ym. 2020) osoittaa, että kunnissa muutospainetta aiheuttavat meneillään olevan opetussuunnitelmauudistuksen lisäksi väestö- ja koulurakenteen muuttuminen ja rajalliset resurssit. Kuntatalous on ollut opetussuunnitelmien toimeenpanon ajan tiukalla, ja esiopetusyksiköt ja koulut joutuvat toimimaan hyvin erilaisilla resursseilla. Karvi on antanut mm. seuraavia kehittämissuhteita esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien toimeenpanosta:

- Jotta vähäiset resurssit edistäisivät opetussuunnitelmien käyttöönottoa parhaalla mahdollisella tavalla, tulee niiden kohdentamisen suunnitteluun osallistaa esiopetusyksiköitä ja kouluja.
- Resurssien kohdentamisessa tulisi varata liikkumavaraa käyttöönoton edetessä mahdollisesti ilmeneviin uusiin tarpeisiin. Näitä voivat olla esimerkiksi esiopetusyksiköissä ja kouluissa havaitut täydennyskoulutustarpeet.

Opettajan koulutustausta, opetustuntimäärä sekä oppimateriaalien laatu ja niukkuus vaikeuttavat vähemmistökielten, kuten saamen, romanikielen ja viittomakielen oppimistulosten saavuttamista. Saamen kieltä äidinkielenään opiskelevien osaamisen tasossa on suurta vaihtelua. Saamen kielen kielenopettajan kelpoisuus on vain hieman yli puolella saamea äidinkielenä opettavista opettajista. Saamen kielen säilyttämistä on tuettu 1990-luvulta alkaen muun muassa kouluopetuksella ja kieliopetustoiminnalla. Lisätoimia kielten elvyttämiseksi tarvitaan kuitenkin edelleen. Romanikielen opettajien koulutus vaihtelee peruskoulusta korkeakoulututkintoon, ja lähes 90 prosenttia opettajista kokee tarvitsevänsä lisää koulutusta. Romanikielen oppituntien määrä vaihtelee paljon ja oppilaiden osaamisen tasossa on suuria eroja. Viittomakieltä äidinkielenään opiskelevista vähintään hyvän tason osaamisen saavuttaa noin neljännes opiskelijoista. Vain harvalla viittomakielen opettajalla on viittomakielen aineenopettajan pätevyys. Jatko- tai lisäkoulutusta esimerkiksi viittomakielen rakenteiden tai sisältöjen käytöstä tai siitä, miten kuuro henkilö omaksuu tietoa, ei viittomakielen opettajille ole tarjolla. Kolmen vähemmistökielen arvioinnit suoritettiin ensimmäistä kertaa vuonna 2015. (Huhtanen & Puukko 2016a; 2016b; Huhtanen, ym. 2016.)

Perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheeseen liittyvässä arvioinnissa (Goman ym. 2020) selvitettiin, miten toimivaa ohjaus jatko-opintoihin ja uravalintoihin on perusopetuksessa sekä miten opintojen alkuvaiheen ohjaus toimii toisella asteella ja nivelvaiheen koulutuksissa. Arvioinnissa tuotettiin tietoa myös yhteishaun ja muiden koulutukseen hakeutumismuotojen toimivuudesta. Nivelvaiheysteistyön osalta arvioitiin opetuksen ja koulutuksen järjestäjien yhteistyötä eri koulutusasteiden kesken sekä nuorisotyön ja TE-palvelujen kanssa. Arvioinnissa todettiin perusopetuksen osalta, että jatko-opintoihin ja uravalintoihin ohjauksen saatavuus ja saavutettavuus ovat pääosin hyvällä tasolla. Valtaosa toisella asteella ja nivelvaiheen koulutuksissa aloittaneista opiskelijoista koki saaneensa perusopetuksen aikana tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta jatko-opintojen suunnitteluun. (Goman ym. 2020.)

Nivelvaiheen koulutuksissa opiskelevien urasuunnittelutaidot olivat peruskouluajana kehittyneet heikommin kuin toisella asteella opiskelevien. Opiskelijoiden mahdollisuus saada henkilökohtaista ohjausta toteutuu hyvin kaikissa nivelvaiheen koulutuksissa. Suurin osa opiskelijoista koki, että opiskelu on selkeyttänyt heidän tulevaisuuden suunnitelmiaan. Perusopetuksen oppiaineiden arvosanojen korottamismahdollisuus toteutui parhaiten lisäopetuksessa ja heikoiten VALMA-koulutuksessa. (Goman ym. 2020.)

Karvi on antanut muun muassa seuraavia kehittämisohjeita nuorten opintopolkujen ja ohjauksen kehittämiseksi perusopetuksen nivelvaiheessa:

- Perusopetuksessa työelämään tutustumista ja TET-jaksoja tulee kehittää menetelmällisesti niin, että ne palvelevat oppilaita paremmin jatko-opintoihin ja uravalintoihin liittyvässä suunnittelussa ja päätöksenteossa.
- Oppilaiden tutustumismahdollisuuksia jatko-opintopaikkoihin tulee lisätä, ja opiskelijoita koskevaa tiedonsiirtoa erityisesti perusopetuksen ja nivelvaiheen koulutusten välillä tulee kehittää.

Kiusaamisen ehkäisyä ja yhteisöllisyyden vahvistamista on tehostettava.

2.3 Toisen asteen koulutus

2.3.1 Koulutuksellisen tasa-arvon lisääntymiseen liittyviä näkökulmia

Karvi laati vuonna 2017 synteesin vuosina 2007–2016 toteutettujen ammatillisen koulutuksen oppimistulosarviointien keskeisimmistä tuloksista ja havainnoista (Kilpeläinen & Jalolahti 2018). Synteesi kattaa 21 perustutkinnon tulokset. Sen mukaan ammatillinen osaaminen on näyttöjen arvosanoilla mitattuna hyvää, sillä lähes puolet opiskelijoista sai näytön arvokseen kiitettävän, 45 prosenttia hyvän ja seitsemän prosenttia tyydyttävän. Parhaiten opiskelijat osaavat elinikäisen oppimisen avaintaitojen sisällöt ja heikoiten työn perustana olevan teoretisen tiedon. Karvin arvioinnit nostavat esiin eroja osaamisessa myös sukupuolten välillä. Sukupuolten välillä on eroja arvosanoissa, sillä yleisin arvoksa kaikissa osaamisalueissa oli naisilla kiitettävä ja miehillä hyvä. (Kilpeläinen & Jalolahti 2018.)

Näyttöjen arvosanoissa oli pieniä eroja eri alueilla toimivien järjestäjien välillä. Suomen- ja ruotsinkielisten opiskelijoiden arvoksanat olivat lähes samaa tasoa. Työpaikkaohjaajien ohjaus- ja arviointiosaamisessa on vaihtelua työpaikkojen välillä. Samoin koulutettujen työpaikkaohjaajien määrä vaihtelee paljon tutkinnoittain ja koulutuksen järjestäjittäin. (Kilpeläinen & Jalolahti 2018.)

Vaihtelu näyttöjen vaatimuksissa, näyttöympäristöissä sekä niiden arvioinneissa asettaa opiskelijat eri arvoiseen asemaan. Kun näyttö järjestetään työelämässä ja sen arviointiin osallistuu työelämän edustaja, opiskelijat saavat parempia arvoksanot kuin silloin, kun näyttö järjestetään oppilaitoksessa ja arvioinnista vastaa opettaja. (Kilpeläinen & Jalolahti 2018.)

Karvi antoi suosituksia koskien näyttöympäristöjä:

- Koulutuksen järjestäjien tulee varmistaa oppimisympäristöjen, erityisesti työpaikkojen laatu, jotta ne mahdollistavat tutkinnon tavoitteiden mukaisen osaamisen hankkimisen ja osoittamisen.
- Näyttöjen sisältöön ja arviointiin tulee kiinnittää huomiota, jotta ne ovat yhteismitallisia opiskelijoiden ja koulutuksen järjestäjien välillä.
- Koulutuksen järjestäjien tulee varmistaa opetus- ja ohjaushenkilöstön sekä työpaikkaohjaajien ohjaus- ja arviointiosaaminen.

Karvi toteutti vuonna 2015 arvioinnin ammatillisen koulutuksen järjestäjien laadunhallinta-järjestelmien tilasta (Räisänen ym. 2015). Arvioinnin mukaan suurella osalla järjestäjistä (71 %) on toimiva laadunhallintajärjestelmä. Koulutuksen järjestäjien välillä on kuitenkin eroja omistaja- ja oppilaitostyypeittäin sekä laadunhallinnan keston mukaan. Keskeisimpiä laadunhallintajärjestelmien vahvuuksia olivat muun muassa strategiaproessin hallinta, seurantatietojen hyödyntäminen päätöksenteossa, projektitoiminta, verkostoyhteistyö sekä toisilta oppimisen käytänteet. Arvioinnin mukaan melko suurella osalla järjestäjistä ei ollut toimivia oman toiminnan arviointikäytänteitä. Kehitettävää ilmeni myös laadunhallintajärjestelmän dokumentoinnissa, tietojärjestelmien hyödyntämisessä, eri toimintayksiköiden menettelytapojen yhdenmukaistamisessa sekä eri tahojen, kuten henkilöstön ja opiskelijoiden, osallistamisessa laadunhallintaan. (Räisänen ym. 2015).

2.3.2 Hyvinvointiin liittyviä näkökulmia

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arviointi esi- ja perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa -hankkeessa (Summanen, Rumpu & Huhtanen 2018; Frisk, Kiesi & Hietala 2018) havaittiin, että opiskeluhuolto on tehostunut monin osin oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä, mutta siinä on edelleen paljon kehittämistä. Opiskelijoiden kynnys avun pyytämiseen erilaisiin huoliin vaihtelee. Noin puolet sekä ammatillisen että lukiokoulutuksen opiskelijoista koki avun pyytämisen huolutilanteessa helpoksi, mutta lähes viidesosalle se oli vaikeaa. Helpoimmaksi koettiin avun pyytäminen omiin huoliin ja vaikeimmaksi avun pyytäminen huoleen kotona olevista ongelmista.

Karvi suositteli opiskeluhuollon kehittämiskohteiksi seuraavia seikkoja:

- Yhteisöllisen opiskeluhuollon vahvistaminen
- Opiskeluhuoltopalveluiden saatavuuden ja henkilöstön riittävyyden turvaaminen ja yhdenvertaistaminen
- Lain kauaskantoisempien tavoitteiden toteutuminen
- Painopisteen siirtäminen entistä tehokkaammin varhaiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisevään työhön
- Poikkihallinnollisen yhteistyön tehostaminen (ml. tiedonsiirrot)
- Opiskeluhuoltorekistereiden ja kirjaamiskäytänteiden parantaminen
- Yhteisen hyvän ja välittävän ilmapiirin luominen kouluihin ja oppilaitoksiin

2.3.3 Yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmia

Perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheeseen liittyvässä arvioinnissa (Goman ym. 2020) selvitettiin, miten toimivaa ohjaus jatko-opintoihin ja uravalintoihin on perusopetuksessa sekä miten opintojen alkuvaiheen ohjaus toimii toisella asteella ja nivelvaiheen koulutuksissa. Lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa ohjauksen saatavuus ja saavutettavuus opintojen alkuvaiheessa ovat pääosin hyvällä tasolla. Yksilöohjaus on vahvuus sekä lukiokoulutuksessa että ammatillisessa koulutuksessa. Myös ryhmäohjaus on arviointitulosten mukaan toimivaa. (Goman ym. 2020.)

Karvi on antanut kehittämissuhteita nuorten opintopolkujen ja ohjauksen kehittämiseksi perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Nämä sisältävät mm. seuraavat ehdotukset:

- Yksilöohjauksen lisäksi perusopetuksessa ja toisella asteella tulee aktiivisesti hyödyntää ja kehittää vuorovaikutteisia menetelmiä, kuten ryhmäohjausta ja vertaisohjausta. Lisäksi teknologiaa ja digitalisaation mahdollisuuksia tulee hyödyntää systemaattisemmin osana ohjausta.
- Toisella asteella opintojen suunnittelussa tulee huomioida kokonaisvaltaisesti opiskelijoiden elämäntilanne, ja oppimisen vaikeuksiin ja oppimistaitoihin liittyvää tarvelähtöistä tukea tulee kehittää.
- Kiusaamisen ehkäisyä ja yhteisöllisyyden vahvistamista on tehostettava.

Ammatillisen koulutuksen reformiin liittyen Karvissa on arvioitu politiikkatoimien vaikutuksia ja osaamisperusteisuuden toimeenpanoa. Osaamisperusteisuus on antanut hyvän pohjan ammatillisen koulutuksen rakenteelliseen muutokseen muun muassa selkeyttämällä tutkintojärjestelmää, tuomalla joustavuutta koulutuksen järjestämiseen sekä lähentämällä ammatillista koulutusta ja työelämää (Räisänen & Goman 2017). Koulutuksen järjestäjät ovat onnistuneet osaamisperusteisuuden toimeenpanoon liittyvän muutosprosessin johtamisessa kohtalaisesti, mutta osaamisperusteisuuteen liittyvissä toimintatavoissa on vaihtelua järjestäjien, alojen ja tutkintojen välillä, mikä asettaa opiskelijat eriarvoiseen asemaan (Korpi ym. 2017).

Ammatillisen koulutuksen järjestäjien on tasapainotettava toiminnassaan sekä huippuosaajien kouluttamisen että syrjäytymisen ehkäisyn tehtävät (Räisänen & Goman 2018). Monien opiskelijoiden kohdalla ammatillinen koulutus jatkaa kasvatustehtävää, jossa ohjauksen ja tuen merkitys on suuri. Ammatillisen koulutuksen reformin ennakoivassa vaikutusarvioinnissa potentiaalisesti riskitekijäksi todettiin erityistä tukea tarvitsevien ja syrjäytymisvaarassa olevien opiskelijoiden tilanne uudistuksessa. Järjestelmän ja toimintatapojen uudistuessa ensisijaisen tärkeää on, että eri tavalla oppivien tarpeisiin pystytään vastaamaan ja tuen saatavuus varmistamaan. (Räisänen & Goman 2017.)

2.4 Korkeakoulutus

2.4.1 Koulutuksellisen tasa-arvon lisääntymiseen liittyviä näkökulmia

Karvin korkeakouluja koskevien koulutusala-arviointien pohjalta voidaan tarkastella korkeakoulutuksen osaamistavoitteiden saavuttamista. Neljällä tarkastellulla alalla (humanistinen, kauppatieteet ja liiketalous, tekniikka ja yhteiskuntatieteet) valmistuneilla oli vahvaa substanssiosaamista sekä yleisiä valmiuksia työelämään. Osaamistavoitteiden kuvaamisessa oli kuitenkin eri alojen välillä sekä alojen sisällä vaihtelevuutta. Professionaalisilla aloilla substanssiosaamisen ja yleisten valmiuksien välinen tasapaino oli yleisesti vakiintunut. Kansainvälisyysosaamisen karttuminen perustuu kuitenkin pitkälti opiskelijan omaan aktiivisuuteen ja omiin valintoihin. Kansainvälistymiseen liittyvät osaamistavoitteet eivät näy paljoakaan opetussuunnitelmissa, vaikka alat olisivatkin tutkimuksessa hyvinkin kansainvälisiä. Kansainvälisyyden ymmärtäminen on usein kapeaa eikä sisällä esimerkiksi monikulttuurisuustaitojen huomioimista. Digitaalisten taitojen sekä digitaalisen kulttuurin ja muutoksen ymmärtämisen vahvistaminen on ykköstavoite sekä tutkintokoulutuksessa että jatkuvassa oppimisessa. Tällä alueella myös henkilöstön osaamisen kehittäminen on tärkeää. (Pyykkö ym. 2020a.) Humanistisilta aloilta valmistuneiden substanssiosaaminen on vahvaa ja valmistuneiden kyky kokonaisuuksien hahmottamiseen sekä kriittiseen ajatteluun on hyvä. Humanistisen alan koulutus tuottaa monipuolista ja laaja-alaista osaamista, joka mahdollistaa joustavuuden jatkuvasti muuttuvissa työelämän tilanteissa. (Pyykkö ym. 2020b.)

Humanistisen alan, kauppatieteiden ja liiketalouden, tekniikan sekä yhteiskuntatieteellisen korkeakoulutuksen arvioinnit osoittivat, että valmistuneet ja työelämän edustajat ovat näiden alojen tutkintojen tuottamaan osaamiseen tyytyväisiä. Osaamisen näkyväksi tekemisessä sekä opiskelijoille että työnantajille on vielä kehitettävää, samoin kuin tutkintojen substanssiosaamisen ja yleisten valmiuksien kehittämisen tasapainoisessa varmistamisessa. (Pyykkö ym. 2020a.)

Osaamistarpeet ovat jatkuvassa muutoksessa, mikä edellyttää ennakkointitiedon nykyistä parempaa analyysia ja hyödyntämistä. Monipuolisen perusosaamisen ja keskeisten alakohtaisten valmiuksien varmistaminen on korkeakoulututkintojen keskeinen vahvuus. Korkeakouluista valmistuvat eivät vain vastaa tällä hetkellä tunnistettuihin osaamistarpeisiin, vaan myös kehittävät ja uudistavat työelämää. (Pyykkö ym. 2020a.)

Osaamistavoitteiden osalta Karvi antoi seuraavia suosituksia:

- Osaamistavoitteet tulee kuvata niin, että opiskelijat oppivat tunnistamaan oman osaamisensa kehittymisen ja kuvaamaan sitä esimerkiksi työtä hakiessaan.
- Tutkinto-ohjelmien osaamistavoitteissa on huolehdittava substanssiosaamisen ja yleisten valmiuksien tasapainoisesta kehittymisestä.
- Erityistä huomiota tulee kiinnittää kansainvälisyysosaamisen ja digitaalisten taitojen kehittymiseen sekä digitaalisen kulttuurin ja muutoksen ymmärtämiseen. (Pyykkö ym. 2020a.)

Keskeisimmät nykyiset ja lähitulevaisuuden osaamistarpeet korkeakouluissa liittyvät ainakin kolmeen teemaan: digitalisaatiokehitykseen, kansainvälisyyteen ja kestävään kehitykseen. Nämä

teemat on jossain määrin huomioitu suomalaisessa korkeakouluissa, mutta toteutus on tois-
taiseksi ollut vaihtelevaa ja liian usein epäsystemaattista. Digitalisaation osalta korkeakouluissa on
keskitytty enemmän ilmiön tekniseen puoleen, kuten ohjelmistojen ja laitteiden käyttöön. Näiden
teemojen osalta Karvi antoi seuraavia suosituksia:

- Tulevaisuudessa korkeakoulutuksen tulisi pyrkiä eri alojen syvälliseen digitaalisen kulttuu-
rin ja sen muutosten ymmärtämiseen.
- Kansainvälisyydessä huomiota tulisi monipuolisen kielitaidon ja liikkuvuuden ohella kiinnit-
tää nykyistä enemmän monikulttuurisissa yhteisöissä toimimiseen.
- Kansainvälisyyden tulisi olla nykyistä systemaattisempi osa kaikkia tutkintoja.
- Kestävän kehityksen ja vastuullisuuden tulee sisältyä kaikkiin koulutuksiin.

Karvi arvioi opettajakoulutusfoorumin vaikuttavuutta (Niemi ym. 2018). Karvi antoi seuraavia suo-
situksia:

- Kuntien ja koulutuksen järjestäjien tulee laatia strategiset linjaukset opettajien koko uran
aikaisen osaamisen kehittämiseksi.
- Kunnat ja järjestäjät laativat koulutuksen kehittämissuunnitelman, jossa määritellään pit-
kän aikavälin kehittämisen painopisteet. Tämän rinnalla tulee laatia koulu-/oppilaitos-
kohtaiset kehittämissuunnitelmat ja opettajien yksilölliset kehittämissuunnitelmat, joilla
olisi linkitys oppilaitoksen strategiaan.
- Pitkän aikavälin tavoitteeksi tulisi ottaa se, että kaikilla suomalaisilla opettajilla olisi
henkilökohtaiset kehittämissuunnitelmat, joiden toteutumista seurataan säännöllisesti.
- On myös tärkeää, että kunnat ja järjestäjät huolehtivat johtamisosaamisesta ja oppilaitos-
ten johtajien tukemisesta.

2.4.2 Yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmia

Suomi tavoittelee korkeakoulutuksen vision toteutumista, jossa puolet nuorista aikuisista olisi
korkeakoulutettuja vuoteen 2030 mennessä. Tätä tavoitetta vasten Karvissa on tuotettu tietoa
ulkomaalaistaustaisten opiskelijoiden osallistumisesta korkeakoulutukseen, sen esteistä ja toimi-
vista käytännöistä (Airas ym. 2019). Arvioinnin taustalla kulkee ajatus osallisuuden ja tasa-arvon
edistämisestä, joka on osa Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoitteita syrjäytymisen eh-
käisemiseksi. Arvioinnin taustalla vaikuttavat myös ennakoarviot työn murroksesta, tulevaisuu-
den työnkuvista ja työvoimatarpeista. Arvioinnin tulosten mukaan eriarvoistumisen pysäyttäminen
vaatii yhteiskunnassamme erityistä huomiota. (Airas ym. 2019.)

Arvioinnin mukaan ulkomaalaistaustaiset ovat kasvava, mutta aliedustettu ryhmä korkeakouluissa.
Tilastokeskuksen määritelmän mukaan ulkomaalaistaustaisilla tarkoitetaan sekä Suomessa synty-
neitä maahanmuuttajataustaisia että ulkomailla syntyneitä maahanmuuttajia. Maahanmuuttaja-
taustaisten opiskelijoiden määrä on nelinkertaistunut, mutta on edelleen alhainen: 1400 opiskeli-
jaa on alle 0,5 prosenttia korkeakouluopiskelijoista. Erot kantaväestöön alkavat muotoutua jo ha-
kuvaiheessa. Sisään päässeiden alhaiset osuudet viittaavat siihen, että suomalainen koulutus-
järjestelmä ei kykene tuottamaan maahanmuuttajataustaisille riittäviä osaamisen edellytyksiä

korkeakouluopintoihin. (Airas ym. 2019.)

Arvioinnin mukaan tasa-arvo ymmärrettiin korkeakouluissa usein siten, että kaikkia kohdellaan samalla tavalla, ”kaikki ovat samalla viivalla”. Tämän vuoksi korkeakoulut eivät esimerkiksi seuraa ulkomaalaistaustaisten opiskelijoiden määrää tai opintojen etenemistä, koska heitä ei haluta leimata erillisenä ryhmänä. Kun ryhmää ei tunnisteta, sille ei myöskään kohdenneta erillisiä palveluita ja neuvontaa. Arvioinnissa tuli kuitenkin esille, että kohdennetusta tuesta oli suuri apu. Opiskelijat hyötyisivät kohdennetusta tuesta, kuten orientaatiojaksoa pidempikestoisesta ja kokonaisvaltaisemmasta tuesta, tutoropettajakäytännöistä, vertaismentoroinnista, osallistavista opetusmenetelmistä ja esimerkiksi siitä, että he saavat lisäaikaa tenteissä. (Airas ym. 2019.)

Arvioinnissa nähtiin, että on tärkeää tukea opiskelijoiden pääsyä osallisiksi ja aktiiviksi toimijoiksi korkeakouluyhteisössä. Viisi vuotta aloittamisen jälkeen 41 prosenttia maahanmuuttajista oli keskeyttänyt opintonsa yliopistossa (oli töissä, työtön tai muualla), mikä viittaa heikkoon kiinnittymiseen opintoihin ja yhteisöön. Kolmannes maisteritutkinnon suorittaneista maahanmuuttajista muuttaa pois ja noin puolet työllistyy Suomeen. (Airas ym. 2019.)

Karvi on antanut kehittämisehdotuksia ulkomaalaisten korkeakouluopintojen kehittämiseksi. Nämä sisältävät muun muassa seuraavat ehdotukset:

- Positiivisen erityiskohtelun tarve tulee tunnistaa.
- Korkeakouluissa otetaan käyttöön yhtenäinen tapa, jotta ulkomaalaistaustaisten opiskelijoiden tavoittaminen ja tätä kautta ohjaus tulisi mahdolliseksi.
- Kieliopiintojen tulee tukea akateemista kielitaitoa koko opintopolun ajan. Osallisuutta opintojen aikana sekä työharjoittelumahdollisuuksia opintojen aikana tulee lisätä sekä tarjota työelämäverkostoitumiseen tukea opintojen aikana.

2.5 Sammanfattning av de svenskspråkiga utvärderingarna

I senaste svenskspråkiga utvärderingar har det framkommit följande¹:

- Det finns regionala skillnader i resultaten i finska och modersmål. Växer skillnaderna då undantagsförhållandena råder?
- I vissa skolor finns det inte tillräckligt med resurser för att ordna undervisning i mofi (modersmålsinriktad finska) i egen grupp eller ordna tillräcklig undervisning i S2 (svenska som andra språk). Finns det en fara att resurserna minskar ännu mer?
- Alla skolor har inte datorer eller tabletter till varje elev (1:1). Hur genomförs distansundervisningen? Hur håller läraren kontakt med eleverna? Hur ordnas klassundervisning på distans?
- Alla lärare har inte tillräckliga färdigheter för användning av digitala läromedel och olika digitala plattformar. Hur påverkar detta distansundervisningen? Är undervisningen jämlik?

---

¹ De senaste svenskspråkiga utvärderingar som NCU gjort är: finska i årskurs 6 (2018), hanteringen av två- och flerspråkigheten i de svenskspråkiga skolorna (2018) och Modersmål och litteratur i åk 9 (2019, rapporten publiceras i augusti 2020).

3 Poikkeus- tilannetta koskevat selvitykset maalis- huhtikuun 2020 aikana

3

Varhaiskasvatuksessa ja eri koulutusasteilla on tehty erilaisia kyselyitä ja selvityksiä poikkeustilanteesta maaliskuusta–huhtikuun 2020 aikana. Valmiiden aineistojen hyödyntämiseksi ja toimijoiden välistä yhteistyön edistämiseksi Karvi on tehnyt yhteistyötä Opetushallituksen kanssa poikkeustilannetta koskevia tiedonkeruiden koonnissa viranomaisilta, etujärjestöistä sekä yliopistoista ja tutkimuslaitoksista (www.tiedonkeruut.fi).

Tässä luvussa esitetään yhteenveto poikkeustilannetta koskevista selvityksistä erityisesti koulutukselliseen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyen. Yhteenvedossa on käytetty tällä hetkellä saatavilla olevia tuloksia ja mukana ovat seuraavien toimijoiden laatimat selvitykset: Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Aluehallintovirasto, Opettajien ammattijärjestö OAJ, Suomen Rehtorit ry, Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry, Kasalaisopistojen liitto KoL, Lasten ja nuorten säätiö, Suomen Lukiolaisten Liitto, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI ry:n ja Suomen Opiskelija-Allianssi OSKU ry sekä Förbundet Hem och skola. (Ks. Liite 1, Taulukko tiedonkeruiden toteuttajista, vastaajaryhmistä ja tiedonkeruun menetelmistä).

Yleisiä huomioita aineistojen laajuuteen ja käytettävyyteen liittyen

Tässä yhteenvedossa käytetyt tiedot perustuvat toimijoiden julkaisemiin tiedotteisiin tai lyhyisiin raportteihin. Alkuperäisiä kyselyaineistoja ei ole käytetty. On huomioitava, että kyselyjen vastausprosentteissa on vaihtelua, eikä niiden perusteella aina voida tehdä johtopäätöksiä kansallisella tasolla. Myös tiedonkeruiden tavoitteet ovat olleet erilaisia, eikä niitä kaikkia ole laadittu tuottamaan kansallista tietoa. Tällä hetkellä saatavissa olevien selvitysten laajuudessa ja kattavuudessa on koulutusasteittain vaihtelua. Esimerkiksi ammatillisen koulutuksen osalta on saatavissa tietoa sekä koulutuksen järjestäjiltä, opettajilta että opiskelijoilta. Sen sijaan esimerkiksi korkeakouluja

tai vapaan sivistystyön kokonaisuutta koskevaa kansallisella tasolla kerättyä tietoa ei tällä hetkellä ole saatavissa.

3.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ja laatua poikkeusaikana koskevat tulokset perustuvat kahteen erilliseen aineistoon. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Aluehallintovirasto selvittävät viikoittain kuntien tilannetta varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämiseen liittyen poikkeusolojen aikana (Kyllönen, Liljeström, Sundell & Tahvanainen 2020a; 2020b).

Viikoilla 15 ja 16 OKM:n ja AVI:n varhaiskasvatusta koskeviin kyselyihin on vastannut 251–269 kunnallista varhaiskasvatuksen järjestäjää eli noin 85–92 prosenttia kaikista kunnista.

Tuloksia on lisäksi poimittu OAJ:n opettajille tekemän kyselyn pohjalta, johon vastasi 2 094 varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajaa, erityisopettajaa ja päiväkodinjohtajaa.

3.1.1 Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen osallistumisaste ja työssä olevan henkilöstön määrä

Viikoilla 15 ja 16 tehtyjen kyselyjen mukaan noin neljäsosa varhaiskasvatuksen piirissä olevista lapsista osallistuu kuntien varhaiskasvatukseen. Yksityiseen varhaiskasvatukseen osallistuu koko maassa noin kolmasosa normaalisti osallistuvista. Varhaiskasvatuksen osallistumisasteessa on suurta alueellista vaihtelua. Alin osallistumisaste on Uudellamaalla ja korkein Etelä-Pohjanmaalla. Esiopetukseen osallistuu noin alle viidesosa normaaliolojen lapsimäärästä. Maakunnallinen vaihtelu esiopetuksen osalta on pienempää kuin varhaiskasvatuksessa. Osallistumisasteessa oli havaittavissa hienoista nousua. (Kyllönen ym. 2020a; 2020b.)

Viikkoa 16 koskevasta selvityksestä ilmenee, että varhaiskasvatuksen lapsiryhmien koot vaihtelevat kuntien välillä merkittävästi. Useissa kunnissa varhaiskasvatusta toteutetaan kaikissa ikäryhmissä pienissä, vain noin 2–5 lapsen ryhmissä. Vastaavasti osassa kunnista lapsiryhmien keskimääräinen koko vastaa edelleen varhaiskasvatustilan määrittämää maksimiryhmäkokoja, jolloin alle 3-vuotiaat toimivat 12 lapsen ryhmässä ja 3–5-vuotiaat sekä esiopetuksen ryhmät ovat 24 lapsen suuruisia. Lapsimäärien suhteen eniten vaihtelua on esiopetusryhmissä, kun taas 3–5-vuotiaat toimivat keskimääräisesti suurimmissä ryhmissä. (Kyllönen ym. 2020b.)

Varhaiskasvatukseen osallistuneiden lapsimäärien merkittävä vähentyminen on johtanut siihen, että kunnat ovat joutuneet sopeuttamaan toimintaansa. Viikolla 16 hieman vajaa 8 prosenttia kunnista ilmoitti lomauttaneensa varhaiskasvatuksen henkilöstöä, mutta jopa 64 prosenttia kunnista suunnittelee lomautuksia. Lapsimäärien vähentyessä hieman yli puolet kunnista on yhdistänyt varhaiskasvatusryhmiä ja 60 prosenttia kunnista on siirtänyt varhaiskasvatuksen henkilöstöä toisiin tehtäviin. Henkilöstön tehtäväsiirtoja harkitsee jopa 76 prosenttia kunnista. Hieman yli kolmannes kunnista on yhdistänyt esiopetuksen ryhmiä. Maakunnallinen vaihtelu erityisesti varhaiskasvatuksessa tapahtuneiden ryhmien yhdistämisen suhteen on suurta. Hieman alle kolmannes kunnista on yhdistänyt päiväkoteja. Yksityiset varhaiskasvatustoimijat ovat sulkeneet päiväkoteja 11 kunnan alueella. (Kyllönen ym. 2020b.) Toisaalta OAJ:n kyselystä perusteella piiryy kuva puutteellisista tai epäselvistä ohjeista työnantajan taholta koskien lapsiryhmien kokoa.

Vain 35 % varhaiskasvatuksen opettajista ja johtajista kertoi saaneensa ohjeen siitä, kuinka monta lasta saa olla ryhmässä tässä poikkeustilanteessa. (OAJ 2020b, varhaiskasvatuksen kysely.)

3.1.2 Yhteydenpito varhaiskasvatuksesta pois jääneisiin lapsiin

Koska suuri osa varhaiskasvatukseen osallistuvista lapsista on kotona, on kunnissa pohdittu erilaisia tapoja pitää yhteyttä kotona oleviin lapsiin. Viikolla 15 Aluehallintoviraston kyselyn avoimiin kysymyksiin vastanneiden mukaan useassa kunnassa on pidetty puhelimitse tai verkon kautta varhaiskasvatuksesta poissa olleisiin perheisiin yhteyttä ja kyselty kuulumisia. Joissakin kunnissa on järjestetty etänä satu-, jumppa- ja musiikkihetkiä verkkopalvelujen kautta ja toisaalla perheille on jaettu tehtävä- ja toimintapaketteja. Se, kuinka laajamittaista yhteydenpito on ollut, ei kyselystä ja avovastausten analysointitavasta johtuen selviä. (Kyllönen ym. 2020a.)

OAJ:n toteuttamaan kyselyyn vastasi 2 094 varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajaa, erityisopettajaa ja päiväkodinjohtajaa. Vastaajista noin kaksi kolmasosaa oli toteuttanut kotona oleville lapsille etänä esiopetusta tai varhaiskasvatustoimintaa. Varhaiskasvatuksen opettajat olisivat kovanneet työnantajaltaan selkeämpää ohjeistusta esimerkiksi lapsiryhmän kokoon sekä varhaiskasvatustoiminnan ja esiopetuksen toteuttamiseen poikkeusoloissa. (OAJ 2020, varhaiskasvatuksen kysely.)

Huolimatta siitä, että osassa päiväkodeista on pidetty yhteyttä perheisiin, jää varhaiskasvatuksen tavoittamattomiin lukuisia lapsia. Aluehallintoviraston viikolla 16 toteutetun kyselyn avovastauksissa nousi esille järjestäjien huoli erityisesti tukea tarvitsevista perheistä, heidän hyvinvoinnistaan ja jaksamisestaan. Vastauksissa pohdittiin varhaiskasvatuksen piiristä nyt poissaolevien erityisen tuen lasten ja heidän perheidensä mahdollisuuksista ja resursseista tukea lasta poikkeusolojen aikana. Vastaajat esittivät huolensa niiden lasten osalta, joille sosiaalisten kontaktien puute voi olla hyvinvoinnin riskitekijä. Toisaalta lastensuojelullisin perustein tai perheiden jaksamisen tukemisen vuoksi varhaiskasvatukseen palanneiden lasten määrä nähtiin olevan yksi selittävä tekijä varhaiskasvatuksen osallistumisasteen hienoiselle nousulle. (Kyllönen ym. 2020b.)

3.1.3 Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen laatu sekä henkilöstön kokemukset

Aluehallintoviraston kyselyssä kunnat arvoivat varhaiskasvatuspalveluiden laajuuden ohella myös toiminnan laatua. Poikkeusoloista huolimatta toteutettua varhaiskasvatusta pidettiin edelleen laadukkaana. Varhaiskasvatuksessa 66 prosenttia kunnallisista vastaajista piti palveluiden laatua normaalioloja vastaavana ja 6 prosenttia tyydyttävänä normaalioloihin verrattuna. Vastaavasti esiopetuksessa laatua normaalina piti noin puolet vastaajista ja tyydyttävänä tai välttävänä noin joka viides vastaajista. Avovastausten perusteella voidaan arvioida, että henkilöstön runsaslukuisuus lapsimäärään nähden mahdollistaa lasten yksilöllisen huomioimisen ja siten jopa nostaa varhaiskasvatuksen laatua normaalioloihin verrattuna. Kun lapsia on ollut paikalla vähemmän, henkilöstön on ollut mahdollista keskittyä pedagogiseen kehittämiseen ja yhteissuunnitteluun. (Kyllönen ym. 2020b.)

Samankaltaisia havaintoja voidaan tehdä OAJ:n toteuttaman kyselyn tulosten perusteella. Varhaiskasvatuksen vastaajista yli puolet koki, että pystyy poikkeuksellisesta tilanteesta huolimatta

keskittymään työhönsä. Lisäksi yli 80 prosenttia koki, että työyhteisö puhaltaa yhteen hiileen ja tukee toisiaan. Kaksi viidesosaa vastaajista ei kuitenkaan kokenut saavansa riittävästi apua ja kannustusta työhyvinvointinsa tueksi. Lähes yhtä suuri osuus (39 %) vastasi, että heitä ahdistaa ja pelottaa työn tekeminen päiväkodissa korona-aikana. (OAJ 2020, varhaiskasvatuksen kysely.)

Aluehallintoviraston kyselyyn vastanneet kunnalliset järjestäjät esittivät huolensa henkilöstön työssä jaksamisesta, mahdollinen sairastavuuden lisääntymisestä sekä YT-neuvottelujen tuomasta epävarmuudesta. Lisäksi pienten lasten parissa toteutettava työ ja runsaat sosiaaliset kontaktit herättävät vastaajissa huolta työturvallisuuden näkökulmasta. (Kyllönen ym. 2020b.)

3.2 Perusopetus

OKM:n ja AVI:n yhteistyössä toteuttamaan viikoittaiseen selvitykseen kuntien tilanteesta poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden aikana vastasi perusopetuksen osalta 248–252 kuntaa (viikoilla 15 ja 16) eli noin 85 prosenttia kaikista kunnista (Kyllönen ym., 2020a; 2020b).

3.2.1 Perusopetuksen osallistumisaste ja työssä olevan henkilöstön määrä

Perusopetuksen 1.–3. luokkien oppilaista lähiopetukseen viikolla 16 osallistui 8 prosenttia oppilaista. Maakuntien välisessä tarkastelussa on suuria eroja lähiopetukseen osallistuvien 4.–9. luokkien erityisen tuen päätöksen saaneiden oppilaiden ja valmistavaan opetukseen osallistuvien oppilaiden määrissä. (Kyllönen ym. 2020b.)

Perusopetuksen opettajia on siirretty toisiin tehtäviin vain noin 1 prosentissa vastaajakunnista. Opettajien siirtoja toisiin tehtäviin suunnitellaan hyvin vähäisessä määrin (2,5 % kunnista). Koulunkäynnin ohjaajia on siirretty toisiin tehtäviin yli puolessa vastanneista kunnista. Opettajien lomautuksia harkitaan noin joka kymmenessä kunnassa. (Kyllönen ym. 2020b.) Perusopetuksen toteuttamisen laajuutta normaalioloihin verrattuna piti normaalina tai hyvänä noin 80 prosenttia vastaajista. Vastaajista 17 prosenttia arvioi laajuuden tyydyttäväksi. (Kyllönen ym., 2020b.)

3.2.2 Poikkeukselliset opetusjärjestelyt ja etäopetuksen toteuttaminen

OKM:n ja AVI:n toteuttamien kyselyiden avovastauksissa nousi esiin etäopetuksen onnistumisiksi opetus- ja ohjaushenkilöstön sitoutuneisuus ja tunnollisuus sekä etäjohtamisen sujuvuus. Huolenaiheiksi nostettiin esimerkiksi laitteiden riittävyys ja niihin liittyvien kulujen lisääntyminen. Kaikilla lapsilla ei ole etäopetuksessa tietokonetta käytettävissä. Oppilailla myös koetaan olevan enemmän henkilökohtaisen ohjauksen tarvetta, kuin mitä opettajat pystyvät antamaan. (Kyllönen ym., 2020a; 2020b.)

Opettajien ammattijärjestö OAJ toteutti perusopetuksen, lukioden, ammatillisten oppilaitosten, korkeakoulujen ja vapaan sivistystyön sekä taiteen perusopetuksen opettajille kyselyn poikkeuksellisista opetusjärjestelyistä huhtikuussa 2020. Kyselyyn vastasi yhteensä 5 500 opettajaa, joista perusopetuksen opettajia oli 3 900. Valtaosa (68 %) perusopetuksen opettajista arvioi poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden toimivan kokonaisuudessaan hyvin. (OAJ, 2020.)

Noin puolet kaikista (n = 5 500) OAJ:n kyselyyn vastanneista opettajista arvioi sekä digitaalisen että pedagogisen osaamisen riittävän hyvin poikkeusjärjestelyihin. Osaamisessa on kuitenkin vaihtelua, ja yksi kymmenestä perusopetuksen, lukion, ammatillisten koulutuksen ja vapaan sivistystyön opettajasta kertoo, että oma opetus on vaikeasti sovellettavissa etäopetukseen. Kaikista vastaajista 40 prosenttia mainitsee tehneensä merkittävän digiloikan, sillä suurin osa etäopetuksessa käytettävistä keskeisistä työvälineistä on uusia. Osalla opettajista on puutteita keskeisissä työvälineissä. Perus-opetuksen opettajista 15 prosenttia on kirjannut puutteita työnantajan tarjoamien tietokoneiden osalta ja työnantajan tarjoama työpuhelin on käytössä vain 44 prosentilla perusopetuksen opettajista. (OAJ 2020.) OAJ:n kyselyyn vastanneiden opettajien mukaan valtaosalla perusopetuksen oppijoista on etäopetuksessa vaadittavat keskeiset välineet, mutta puolet opettajista kertoo välineitä puuttuvan yksittäisiltä oppilailta. Joka kuudes opettaja kertoo välineitä puuttuvan useilta oppilailta. (OAJ 2020.)

Perusopetuksen opettajista yli puolet (60 %) arvioi poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden aiheuttavan merkittäviä ja kielteisiä vaikutuksia joillekin heidän oppilaistaan. Kuitenkin kolme neljäsosaa kaikista vastanneista opettajista arvioi poikkeusjärjestelyistä olevan etua yksittäisille oppijoille, ja joka kuudes arvioi olevan myönteisiä vaikutuksia jopa suurella osalla oppijoista. (OAJ 2020.)

Kolme neljäsosaa perusopetuksen opettajista arvioi poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden lisänneen paljon työhön kuluvaan aikaa ja työssäjaksamisen olevan vaarassa. Perusopetuksessa opetus perustuu pääosin työskentelyyn annettaviin tehtäviin, mutta yli puolet (61 %) opettajista antaa kyselyn mukaan myös reaaliaikaista etäopetusta. Huomionarvoista on, että perusopetuksessa joka viides opettaja ei pysty oppilaan tai opettajan välinepuutteiden takia olemaan reaaliaikaisesti yhteydessä osaan oppijoistaan. Yli 80 prosenttia perusopetuksen opettajista noudattaa lukujärjestystä ja suurin osa (94 %) opettajista seuraa oppilaiden poissaoloja. Huolestuttavaa on, että 80 prosenttia kaikista vastaajista arvioi, että oppimisen tuen järjestelyissä ja tuen riittävyudessa on ongelmia. (OAJ 2020.)

Lasten ja nuorten säätöön yläkouluikäisille toteuttaman kyselyn tulosten mukaan enemmistö nuorista on sopeutunut hyvin etäopiskeluun ja joka viides vastasi sopeutuneensa erittäin hyvin. Kuitenkin lähes neljännes vastanneista nuorista koki etäopiskelun tuntuneen hieman vaikealta ja 7 prosenttia erittäin vaikealta. Lähes puolet vastanneista ilmoitti ikävöivänsä koulua. Avovastauksissa nuoret toivat esiin huoliaan lisääntyneestä tehtävä- ja työmäärästä etäopetuksessa. Koulutehtävien koettiin vievän enemmän aikaa ja niitä pidettiin rankempina, koska tehtävistä piti selviytyä yksin. Kotona opiskellessa myös vapaa-ajan ja koulutehtävien välinen aika hämärtyi. Avovastauksissa nousi esiin myös huoli arvosanoista ja niiden vaikutuksesta jatko-opintoihin pääsyssä. (Lasten ja nuorten säätö 2020.)

3.2.3 Perusopetuksen laatu poikkeusoloissa

OKM:n ja AVI:n teettämässä kyselyssä pyydettiin vertaamaan perusopetuksen laatua normaaliolojen ja poikkeusolojen välillä. Hieman alle neljäsosa vastaajista arvioi laadun vastaavan normaalioloja. Perusopetuksen laadun poikkeusoloissa arvioi hyväksi noin puolet ja tyydyttävänä laatua piti noin neljäsosa vastaajista. (Kyllönen ym. 2020b.)

Suomen Rehtorit ry:n (2020) poikkeusolojen aikana teettämään kyselyyn vastasi 256 rehtoria. Rehtorit saivat kyselyssä tuoda esiin koulun johtamiseen liittyviä havaintojaan ja toiveitaan poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden aikana. Lisäksi he pääsivät äänestämään toisten rehtoreiden vastauksista tärkeänä pitämiään asioita. Ääniä annettiin yli 2300. Tärkeimmäksi havainnoksi rehtorit nostivat sen, että vaikka poikkeuksellinen tilanne tuli eteen yllättäen, niin opiskelu on toiminut hyvin. Johtamisen kannalta keskeisenä asiana poikkeusoloissa pidetään rehtorin selkeitä toimintaohjeita ja rauhoittavia viestejä, jotka otetaan kiitollisuudella vastaan oppilaiden, henkilökunnan ja huoltajien taholla. Opettajat ovat rehtoreiden mukaan hoitaneet työnsä hienosti, jakaneet hyvin tietoa toisilleen, tehneet hurjia digiloikkia ja yhteistyö on sujunut henkilöstön välillä hyvin. Rehtorikyselyn mukaan johtajan tulee toimia esimerkkinä ja hänen on tärkeää poikkeusolojen aikana tiedottaa asioista hyvin ja luoda turvallista ilmapiiriä. Lisäksi johtajan tulee rehtoreiden mukaan osata priorisoida, antaa tukea ja organisoida asioita. (Suomen Rehtorit ry:n kysely 2020.)

Rehtoreiden mukaan oppimisen tuen ja opiskeluhuollon järjestäminen tulee haastavammaksi, mitä pidempään poikkeusolot jatkuvat. Lisäksi rehtoreilla on huoli opettajien, oppilaiden ja kotien jaksamisesta. Vaikka tilanne on kuormittava ja ikävä, poikkeukselliset opetusjärjestelyt ovat tuoneet mukanaan myös myönteisiä asioita, kuten tiimityöskentelyä, luovuutta ja halua oppia uutta. (Suomen Rehtorit ry:n kysely 2020.)

Kysyttäessä konkreettisia toiveita tuen osalta poikkeusolojen aikana rehtorit nostavat tärkeimmäksi asiaksi rehtoreiden kollegiaalisen tuen sekä jatkuvuuden päätöksiin, jotta voidaan alkaa suunnitella uutta. Lisäksi toivotaan etäopiskelun jatkumiseen liittyviä päätöksiä ajoissa sekä selkeitä linjauksia, jotta voidaan luoda järkeviä ohjeistuksia. Keskeisenä rehtorit myös pitävät sitä, että asiantuntijat kirkastavat lainsäädännön yksityiskohtia niin, ettei kaikkien rehtoreiden tarvitse pohtia samaa asiaa. Toiveena on selkeät toimintaketjut: valtioneuvosto-johtoryhmä-koulutoimienhallinto-koulu. Myös dokumentointi ja raportointivelvoitteeseen toivotaan kohtuullisuutta. (Suomen Rehtorit ry:n kysely 2020)

OAJ:n kyselyyn vastanneista opettajista (n = 5 500) yli puolet piti esimieheltä ja opetuksen järjestäjältä saamaansa tukea hyvänä tai melko hyvänä (OAJ 2020).

3.2.4 Oppilashuolto, oppimisen tuki ja yksilöllisten tarpeiden huomioiminen

OKM:n ja AVI:n kyselyssä kunnilta kysyttiin oppilashuoltopalveluiden laajuudesta ja laadusta. Oppilashuollon laajuutta piti normaalioja vastaavana yksi kolmasosa vastaajista ja tyydyttävänä yksi kolmasosa vastaajista. Oppilashuoltopalveluiden laatua tällä hetkellä piti normaalioloja vastaavana yksi viidesosa. Oppilashuollon laadun arvioi hyväksi hieman alle puolet ja tyydyttäväksi yksi kolmasosa vastanneista. Oppilashuollon palvelut ovat tavallista vaikeammin saavutettavissa. Syinä nostetaan esiin muun muassa etäisyydet, henkilöstön siirrot toisiin tehtäviin sekä terveydenhoitajien saavutettavuus tehtäväsiirroista johtuen. (Kyllönen ym., 2020b.)

OAJ:n toteuttaman kyselyn mukaan 80 prosenttia perusopetuksen opettajista oli sitä mieltä, että oppimisen tuen järjestelyissä ja tuen riittävydessä on puutteita. Kyselyn mukaan noin joka viides perusopetuksen, ammatillisen ja taiteen perusopetuksen opettajista ei pysty välinepuutteiden takia olemaan reaaliaikaisesti yhteydessä suurimpaan osaan oppijoistaan. (OAJ 2020).

Lasten ja nuorten säätiön yläkouluikäisille toteuttaman kyselyn (2020) mukaan vajaa puolet kyselyyn vastanneista nuorista ilmoitti pitävänsä kavereiden kanssa vähemmän yhteyttä kuin ennen pandemiaa. Kuitenkin noin kolmasosa kertoi pitävänsä yhteyttä saman verran kuin ennen ja lähes viidesosa vastaajista jopa enemmän kuin aiemmin. Avoimissa vastauksissa nuoret painottivat kanssakäymisen tapahtuvan nyt sosiaalisen median tai puhelimen välityksellä. (Lasten ja nuorten säätiö 2020.)

Hur har föräldrarna upplevt distansundervisningen under undantagsläget?

Förbundet Hem och skola (2020) samlade i början av april under en veckas tid in vårdnadshavarnas åsikter om distansundervisningen under undantagsläget. På enkäten svarade 390 vårdnadshavare. Resultaten publicerades den 21 april. Nästan 70 % av vårdnadshavarna tycker att samarbete mellan hemmet och skolan fungerar bra. Det som kom fram i resultatet är att vårdnadshavarna upplever att deras ansvar ökat rejält trots att undervisningsansvaret ligger på lärarna. Vårdnadshavarna har en stor arbetsbörda då de samtidigt ska stödja barnet i skoluppgifterna, laga mat, sköta de yngre barnen och sköta sitt jobb på distans.

Vårdnadshavare med barn på olika klasser upplever att det varierar mycket ibland skolor och bland lärare hur distansundervisningen är uppbyggd. De som var missnöjda (14 %) upplevde att det inte var fråga om distansundervisning utan om självstudier. De upplevde att barnet fått en lista på uppgifter, men att läraren/lärarna inte följde upp eller höll kontakt med barnen under veckan. Kraven och förväntningarna upplevdes som orealistiska, som förutsatte mycket av föräldrarna för att kunna genomföras. Vårdnadshavarna uttryckte också förtvivlan över att barnen fått uppgifter från skolan som kräver att man har en viss utrustning i hemmen, t.ex. symaskin eller målfärger.

Nästan två tredjedelar (63 %) framförde önskemål om vad som kunde förbättras. Oroväckande många föräldrar beskrev att i synnerhet de yngre skoleleverna får uppgifter de ska göra på egen hand, men väldigt lite eller ingen online interaktion mellan läraren och resten av klassen. Flexibilitet med inlämningar och deadlines önskades också eftersom alla föräldrar inte har möjlighet att hjälpa dagtid och det i alla familjer inte kan hittas tillräcklig arbetsro på dagen, t.ex. om det finns flera småsyskon hemma.

Vårdnadshavare till de yngre barnen tyckte också att arbetsmängden är rätt liten och att barnen var klara med dagens uppgifter på 1 – 2 timmar och sedan sysslolösa resten av dagen. Många upplevde det bekymmersamt att det ligger ett stort ansvar på den enskilda eleven, i synnerhet i fråga om självdisciplin. Många vårdnadshavare upplevde att ett stort ansvar för att skoluppgifterna blev gjorda nu låg på dem. Då många föräldrar själva också har ett arbete att sköta beskrev många hur dagarna tänjde ut till långt in på kvällen före man var färdig med dagens uppgifter.

Vanhempainliitolla on myös kysely käynnissä ”Mitä perheelle kuuluu?”. Vanhempainliitto haluaa kyselyn avulla muodostaa jatkuvaa tilannekuvaa poikkeavasta tilanteesta. Lomake on avoinna toistaiseksi ja tuloksia julkaistaan tilanteen edetessä.

3.3 Ammatillinen koulutus

Poikkeusolojen vaikutuksia ammatilliseen koulutukseen ovat selvittäneet Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI ry ja Suomen Opiskelija-Allianssi OSKU ry sekä Opetusalan Ammattijärjestö OAJ. AMKE ry kartoitti kyselyllä ammatillisen koulutuksen johdon näkemyksiä koronatilanteen vaikutuksista koulutuksen järjestäjien toimintaan epidemian alkuvaiheessa. Järjestäjäkyselyyn vastasi 71 järjestäjää. SAKKI ry ja OSKU ry toteuttivat ammatillista perustutkintoa opiskeleville kyselyn poikkeustilan vaikutuksista opiskeluun ja opiskelijoiden arkeen. Kyselyyn vastasi 1 608 opiskelijaa. (SAKKI ry ja OSKU ry 2020.) OAJ:n opettajille suunnattuun kyselyyn vastasi 550 ammatillisen oppilaitoksen opettajaa (OAJ 2020).

3.3.1 Siirtyminen etäopiskeluun ja toimet poikkeusolojen aikana

AMKE ry:n toteuttaman järjestäjäkyselyn mukaan etäopetukseen siirtyminen on onnistunut hyvin. Järjestäjistä 23 prosenttia arvioi onnistuneensa erinomaisesti ja 77 prosenttia hyvin koronapandemian aiheuttamissa toimissa, kuten etäopetukseen siirtymisessä, oppilaitosten sulkemisessa ja henkilöstöjärjestelyissä. Eniten opintojen toteuttamisen arvioitiin vaikeutuneen palvelualoilla ja tekniikan aloilla. (AMKE ry 2020.) Myös OAJ:n toteuttaman kyselyn mukaan 59 prosenttia ammatillisten oppilaitosten opettajista koki poikkeusjärjestelyjen toimivan kokonaisuutena hyvin (OAJ 2020).

Järjestäjien mukaan suurimmalla osalla opiskelijoista etäopiskelu on sujunut hyvin. Järjestäjistä yli puolet (59 %) ilmoitti olevansa opiskelijoihin yhteydessä joka päivä ja 39 prosenttia kahdesti viikossa etäopintojen aikana. Järjestäjistä noin neljännes ilmoitti, että kaikki opiskelijat tavoitetaan poikkeusolojen aikana. Ei-tavoitettujen opiskelijoiden määrä on kuitenkin lisääntynyt ainakin jonkin verran 76 prosentilla järjestäjistä poikkeusolojen aikana, kun oppilaitokset ovat olleet suljettuna. (AMKE ry 2020.) OAJ:n kyselyn mukaan 72 prosenttia ammatillisten oppilaitosten opettajista ilmoitti, että heillä on yksittäisiä tavoittamattomia tai epäsäännöllisesti tavoitettavia opiskelijoita. Vastaavasti 6 prosenttia opettajista ilmoitti, että heillä on suuri osa tavoittamattomia tai epäsäännöllisesti tavoitettavia opiskelijoita. (OAJ 2020.)

Järjestäjistä 44 prosenttia arvioi opettajien sopeutuneen tilanteeseen ja toteuttaneen tehtäviään erinomaisesti ja 55 prosenttia hyvin. Järjestäjävastausten mukaan koronakriisi ei todennäköisesti johda henkilöstön irtisanomisiin. Lomautusten osalta vastauksissa on kuitenkin paljon vaihtelua: noin 40 prosenttia pitää lomautuksia todennäköisenä ja saman verran epätodennäköisenä. (AMKE ry 2020.)

Myös digitaaliset ohjelmistot arvioitiin toimiviksi: ainoastaan 3 prosenttia järjestäjistä arvioi ohjelmistojen toimivuuden tyydyttäväksi ja loput hyväksi tai erinomaiseksi. Järjestäjien kyselyn avovastauksista nousee kuitenkin esille, että opiskelumateriaaleista on selkeästi puutetta ammatillisessa koulutuksessa, koska valtakunnallisia oppimateriaaleja ei ole (Lamppu 2020).

SAKKI ry:n ja OSKU ry:n toteuttaman opiskelijäkyselyn mukaan enemmistö (65 %) vastanneista koki opiskelutaitojensa riittävän etänä tapahtuvaan opiskeluun, mutta viidesosa oli vastakkaista mieltä. Työvälineensä etäopiskeluun koki riittäviksi kolme neljäsosaa ja riittämättömiksi vajaa

viidennes opiskelijoista. Kyselyn toteuttaneiden opiskelijajärjestöjen tiedotteen mukaan osalle opiskelijoista on koitunut hankaluuksia, kun tietokonetta vaaditaan opiskeluun, mutta rahaa sen hankintaan ei ole. (SAKKI ry ja OSKU ry. 2020.) OAJ:n kyselyn mukaan ammatillisen koulutuksen opettajista joka neljäs kertoi useilla oppilailla olevan puuttuvia välineitä. Opettajista 11 prosenttia arvioi poikkeustilan aiheuttavan suuria vaikeuksia suurelle osalle opiskelijoistaan ja yli puolet arvioi vaikeuksia tulevan ainakin joillekin opiskelijoilleen. (OAJ 2020.)

Opiskelijakyselyyn vastanneista puolet koki tilanteen aiempaa kuormittavampana. Noin kolmannes ei kokenut eroa ja viidesosa jaksoi jopa paremmin. Opiskelijajärjestöjen tiedotteen mukaan osa opiskelijoista koki opiskelevansa jopa paremmin etänä, kun esimerkiksi koulumatkat jäivät pois ja tehtäviin sai keskittyä rauhassa. (SAKKI ry ja OSKU ry 2020.) OAJ:n kyselyn mukaan jopa 20 prosenttia ammatillisen koulutuksen opettajista koki, ettei poikkeusjärjestelyillä ole myönteisiä vaikutuksia heidän opiskelijoilleen tavanomaiseen tilanteeseen verrattuna (OAJ 2020).

Opiskelijoista yli puolet (56 %) ilmoitti saaneensa tarvittaessa tukea etäopiskeluun, mutta 16 prosenttia opiskelijoista oli toista mieltä. Opiskeluhuollosta oli saanut tukea 34 prosenttia ja ilman tukea oli jäänyt 18 prosenttia vastaajista. Lähes puolet vastanneista valitsi vaihtoehdon ”en osaa sanoa”, mikä viitanee siihen, että he eivät olleet hakeneet tukea. Opiskelijajärjestöjen tiedotteen mukaan avovastauksissa opiskelijat nostivat esiin haastavia tilanteita esimerkiksi etäopiskelun, harjoittelun tai puutteellisen tuen suhteen. (SAKKI ry ja OSKU ry 2020.)

Kyselyn mukaan opiskelijat antoivat etäopetukselle ja oppilaitoksen tiedotukselle tilanteeseen nähden kohtuulliset arvosanat. Etäopetuksen toimimiselle annettujen arvosanojen keskiarvo oli 3,2 ja tiedottaminen sai arvosanan 3,5 (asteikolla 1 huonoin, 5 paras). Opiskelijajärjestöjen mukaan vaihtoehtoisia opetusjärjestelyjä oli otettu monin paikoin käyttöön, mutta epätietoisuutta esimerkiksi työssäoppimisjaksojen tai näyttöjen suhteen oli vielä laajasti. Poikkeusjärjestelyt tulivat hyvin nopealla aikataululla voimaan, ja koulutuksen järjestäjät sekä erityisesti opettajat ovat joutuneet uusien tilanteiden eteen ja tehneet voitavansa. (SAKKI ry ja OSKU ry 2020.) Reaaliaikaista etäopetusta kertoi OAJ:n kyselyyn vastanneista ammatillisen koulutuksen opettajista antavansa 28 prosenttia. Myös opettajat mainitsivat poikkeusoloihin liittyvinä vaikeuksina käytännön opetuksen opettamisen sekä näyttöjen järjestämisen vaikeuden tai jopa estymisen kokonaan. (OAJ 2020.)

3.3.2 Erityistä tukea tarvitsevat opiskelijoiden tilanne järjestäjien mukaan

AMKE ry:n kyselyssä järjestäjiltä tiedusteltiin, millaisia vaikutuksia etäopintoihin tai muihin poikkeusjärjestelyihin siirtymisellä on ollut erityistä tukea vaativien opiskelijoiden opintoihin. Järjestäjistä 30 prosenttia ilmoitti, että opintojen jatkuminen on voitu turvata kaikkien erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden kohdalla ja lähes puolet järjestäjistä arvioi turvaamisen onnistuneen lähes kokonaan. Osa järjestäjistä arvioi prosenttiosuudet matalammaksi: järjestäjistä noin joka kymmenes ilmoitti, että opintojen jatkuminen on voitu turvata yli 75-prosenttisesti.

3.3.3 Vaikutukset työelämässä toteutettavaan oppimiseen

AMKE ry:n järjestäjäkyselyn mukaan työpaikalla toteutettavassa oppimisessa on tapahtunut keskeytymisiä. Järjestäjistä 22 prosenttia ilmoitti, että koulutussopimuksista tai oppisopimuksista on

keskeytynyt 50 prosenttia tai enemmän. Järjestäjistä 37 prosenttia ilmoitti osuuden olevan 25–50 prosenttia ja 41 prosenttia ilmoitti keskeytymisosuudeksi 0–25 prosenttia. Järjestäjien mukaan opintojen toteuttaminen työelämässä on vaikeutunut eniten palvelualoilla, tekniikan aloilla sekä terveys- ja hyvinvointialoilla.

Koulutus- tai oppisopimuksen keskeyttäneiden opiskelijoiden opintojen jatkuminen on kuitenkin pystytty pääsääntöisesti järjestämään muilla tavoilla: 45 prosenttia järjestäjistä ilmoitti, että opintojen jatkuminen on saatu järjestettyä kaikkien opiskelijoiden osalta.

Lähes kaikki järjestäjät (95 %) ilmoittivat, että uusien koulutussopimusten ja oppisopimusten solmiminen on vähentynyt koronaepidemian aikana. Edelleen lähes kaikki järjestäjät ilmoittivat, että uusien koulutussopimusten ja oppisopimusten solmiminen on vähentynyt koronaepidemian aikana.

SAKKI ry:n ja OSKU ry:n opiskelijakyselyn mukaan harjoittelussa olleista vastaajista (n = 599) 58 prosenttia, oli pystynyt jatkamaan harjoitteluaan. Näistä opiskelijoista 36 prosenttia ei kuitenkaan vielä tiennyt, miten näytön arviointi toteutetaan. Kyselyyn vastanneista opiskelijoista 42 prosenttia, oli joutunut keskeyttämään harjoittelunsa. Näistä enemmistöllä (60 %) ei ollut vielä tietoa, miten harjoittelun jatkoon suhteen toimitaan. Noin kolmannes (30 %) keskeyttäneistä ei myöskään vielä tiennyt, miten näytön arviointi toteutetaan. Viidennes opiskelijoista ilmoitti, että näyttö oli toistaiseksi peruttu ja hieman alle viidenneksen kohdalla näyttöä oli siirretty.

3.3.4 Opiskelijoiden sisäänotto ja valmistuminen

Opiskelijoiden sisäänotto ammatilliseen koulutukseen vaikuttaa toimivan myös poikkeusoloissa. AMKE ry:n toteuttaman kyselyn mukaan 78 prosenttia järjestäjistä on ottanut uusia opiskelijoita jatkuvan haun kautta myös poikkeusolojen aikana.

Järjestävävastausten perusteella korkeakoulujen yhteishaussa jatko-opintoihin hakevien opiskelijoiden valmistuminen voidaan pääosin varmistaa. Ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 28 prosenttia arvioi, että kaikki korkeakouluihin hakevat opiskelijat valmistuvat aikataulussa. 60 prosenttia järjestäjistä arvioi yli 80 prosentin valmistuvan aikataulussa. Loput järjestäjistä ilmoittivat osuuden olevan pienempi. Järjestäjien mukaan enemmistöllä niistä opiskelijoista, joilla valmistuminen viivästyy, viivästyminen on 1–3 kuukautta, mutta vajaa viidennes järjestäjistä ilmoitti viivästymisen olevan 3–6 kuukautta.

SAKKI ry:n ja OSKU ry:n opiskelijakyselyn (2020) mukaan niistä opiskelijoista, joilla arvioitu valmistumisaika olisi keväällä 2020 (n = 407), valmistuminen toteutuu aikataulussa kolmasosalla (34 %), viivästyy hieman alle neljäsosalla (23 %), ja yli kaksi viidestä (44 %) ei vielä tiennyt valmistumisen tilannettaan. Suhteellisen harvalle opiskelijalle on siis tähän mennessä varmistettu, valmistuuko hän aikataulun mukaisesti. (SAKKI ry ja OSKU ry 2020.)

Opiskelijajärjestöjen tiedotteen mukaan koulutuksen järjestäjien tulisi pikaisesti selvittää valmistumisiin liittyvät epätietoisuudet ja informoida opiskelijoita selkeästi. Tärkeää on huolehtia siitä, että mahdollisimman monet voivat valmistua suunnitellussa aikataulussa. (SAKKI ry ja OSKU ry 2020.)

Tiedotteen mukaan erilaisia vaihtoehtoisia keinoja osaamisen kerryttämiseen on mahdollista käyttää, ja niihin tulisi myös rohkeasti tarttua. Näyttöjäkin voidaan tarvittaessa järjestää terveysseikat huomioiden esimerkiksi oppilaitoksissa. Myös näyttöjen arvioimiseen on löydetty monin paikoin vaihtoehtoisia tapoja. Opiskelijajärjestöjen mukaan on myös varmistettava, että kaikki opiskelijat ovat tietoisia saatavilla olevista opiskeluhuollon palveluista myös etäopintojen aikana. (SAKKI ry ja OSKU ry 2020.)

3.4 Lukiokoulutus

Suomen Lukiolaisten Liitto toteutti kyselyn lukioissa opiskeleville, johon vastasi 1 487 lukiolaista eri puolilta Suomea. OAJ:n kyselyyn poikkeuksellisista opetusjärjestelyistä vastasi 500 lukion opettajaa.

3.4.1 Etäopiskeluun siirtyminen

Suomen Lukiolaisten Liiton kyselyyn (2020) vastanneista lukiolaisista 62 prosenttia oli sitä mieltä, että siirtyminen etäopetukseen sujui hyvin heidän lukiossaan. 13 prosenttia oli asiasta eri mieltä. Kaksi kolmesta koki lukionsa tiedottaneen riittävästi muutoksista, mutta 15 prosenttia oli tyytymättömän tiedotuksen riittävyteen. Vaikka suurin osa opiskelijoista koki etäopiskeluun siirtymisen ja tiedotuksen toimineen hyvin, vastausten mukaan etäopetus on kuitenkin kasvattanut selvästi lukiolaisten työmäärää. Lähes 60 prosenttia opiskelijoista oli sitä mieltä, että työmäärä on lisääntynyt etäopetukseen siirryttäessä. Noin puolet koki, että itsenäisesti suoritettavia tehtäviä on ollut liian paljon ja vastaavasti puolet piti tehtävien määrää sopivana. (Suomen Lukiolaisten Liitto 2020.)

Kyselyn mukaan lähes puolet opiskelijoista koki opetuksen laadun heikentyneen etäopetukseen siirryttäessä. Noin viidennes opiskelijoista oli eri mieltä laadun heikentymisestä ja noin kolmannes ei ottanut selkeää kantaa asiaan. Noin puolet lukiolaisista oli sitä mieltä, että heidän opettajillaan on ollut riittävät valmiudet sähköisen opetuksen toteuttamiseen, kun taas noin neljäsosa oli eri mieltä asiasta. Vastanneista 40 prosenttia ei kuitenkaan kokenut etäopetuksen tukeneen riittävän monipuolisesti heidän oppimistapojaan. Noin neljäsosa opiskelijoista oli sitä mieltä, että tarvitsisi enemmän tukea opiskeluun kuin sitä nyt saa. (Suomen Lukiolaisten Liitto 2020.)

OAJ:n kyselyyn vastanneista opettajista (n = 500) yli puolet (54 %) antaa reaaliaikaista etäopetusta. Mikäli tätä ei ole mahdollista saada, niin opiskelijat saavat ohjeet työskentelyyn tunneittain. Enemmistö (94 %) kertoo noudattavansa lukujärjestystä etäopetuksen järjestämisessä. Opettajien mukaan haastavinta on kurssiarviointien toteuttaminen, mutta 86 prosenttia vastaajista pitää sitä toteutettavissa olevana.

3.4.2 Opintojen hidastuminen

Suomen Lukiolaisten Liiton kyselyn (2020) mukaan noin 15 prosentilla lukiolaisista opinnot ovat hidastuneet koronatilanteen myötä. Noin kahdella kolmasosalla opinnot eivät ainakaan toistaiseksi ole hidastuneet poikkeusolojen vuoksi. Vain noin 10 prosenttia lukiolaisista ilmoitti joutuneensa keskeyttämään kurssin koronatilanteen myötä. Niin ikään lukionsa kurssitarjonnan koki vähentyneen noin 10 prosenttia vastaajista. (Suomen Lukiolaisten Liitto 2020.)

OAJ:n kyselyn mukaan lukioissa (ja perusopetuksessa) lähes kaikkien opettajien (96–97 %) opetus on jatkunut katkeamatta (pääasiassa etänä) (OAJ 2020).

3.4.3 Opiskelijoiden osallisuus

Noin puolet lukiolaisten kyselyyn vastanneista koki, että heidän lukiossaan on huolehdittu yhteisöllisyydestä myös poikkeusolojen aikana. Kolmannes oli asiasta eri mieltä ja viidennes ei osannut ottaa kantaa. Vajaa 40 prosenttia koki, että opiskelijat on otettu mukaan pohtimaan mahdollisia etäopiskelun tapoja, mutta noin kolmannes oli eri mieltä asiasta. Kysymys siitä, ovatko opiskelijat voineet vaikuttaa siihen, miten etäopetusta järjestetään tai miten itse opiskelee etänä, jakoi vastaajien mielipiteitä. Kolmannes koki voineensa vaikuttaa asiaan, mutta vastaavasti kolmannes oli toista mieltä ja kolmannes ei osannut ottaa kantaa suuntaan tai toiseen. (Suomen Lukiolaisten Liitto 2020.)

3.4.4 Hyvinvointi ja vapaa-aika

Lukiolaisten oikeus opinto-ohjaukseen ja opiskeluhooltoon toteutuu pääosin hyvin: lähes 80 prosenttia lukiolaisista kertoo, että heillä on ollut halutessaan mahdollisuus näihin palveluihin. Epätietoisuutta asiasta kokee kuitenkin noin joka viides lukiolainen, eli heillä ei ole tietoa siitä, onko palveluihin mahdollisuutta. (Suomen Lukiolaisten Liitto 2020.)

Lukiolaisten liiton tiedotteen mukaan lähes 60 prosenttia vastaajista kokee etäopinnot henkisesti raskaiksi. Tiedotteen mukaan kuormittavuuden kokemus on selkeästi lisääntynyt koronaepidemian aikana, kun tulosta verrataan vuoden 2019 Lukiolaisbarometriin, jossa 40 prosenttia lukiolaisista koki opinnot henkisesti raskaiksi. Kuormituksen lisääntymisen lisäksi yli puolet (56 %) vastaajista on ahdistunut koronatilanteesta. Etäopetuksen aikana kiusaamista oli kokenut vain yksi prosentti vastaajista, noin 90 prosenttia ei ollut kokenut ja loput eivät ottaneet selkeää kantaa asiaan. Ne, jotka olivat täysin samaa mieltä siitä, että etäopetus ja itsenäinen opiskelu on henkisesti raskasta, kokivat myös muita useammin opetuksen laadun heikentyneen ja työmääränsä kasvaneen. (Suomen Lukiolaisten Liitto 2020.)

OAJ:n kyselyn mukaan 53 prosenttia vastanneista lukion opettajista (n = 500) kertoo poikkeustilalla olevan merkittäviä kielteisiä vaikutuksia etenkin yksittäisille oppijoille. Kuitenkin kolme neljäsosaa OAJ:n kyselyyn osallistuneista kaikista opettajista (n = 5 500) arvioi, että poikkeusjärjestelyillä voi olla yksittäisille oppijoille myös myönteisiä vaikutuksia. Muun muassa erilaisten keskittymis- ja aistiyliherkkyydestä tai kouluahdistuksesta kärsivien tilanne on voinut poikkeusolojen myötä helpottaa. (OAJ 2020.)

Suomen Lukiolaisten Liiton kyselyn (2020) mukaan koronatilanne hankaloittaa myös lukiolaisten kesätyösuunnitelmia ja harrastuksia. Lähes kolme neljästä (73 %) kertoo, että tilanne hankaloittaa omia kesätyömahdollisuuksia ja jopa yli 80 prosentilla tilanne hankaloittaa omia harrastuksia. Lukiolaisten Liiton tiedotteen mukaan myös lukiolaisten itsensä tai heidän perheidensä taloudellinen tilanne on vaikeutunut joka kolmannella vastaajista. Kirjastojen kiinniolo, vanhempien tai

lukiolaisten itsensä lomautus sekä kouluruuan puuttuminen ovat monille lukiolaisille ja heidän perheilleen isoja haasteita. Koronatilanne vaikuttaa myös lukiolaisten kaverisuhteisiin. Lukiolaisten Liiton tiedotteen mukaan yhteydenpito lisää jo ennestään suurta ruutuaikaa. Joka toinen kyselyn vastanneista lukiolaisista ilmoitti olleensa vähemmän kavereihinsa yhteydessä kuin yleensä. (Suomen Lukiolaisten Liitto 2020.)

OAJ:n kyselyssä lukion opettajista 76 prosenttia (n = 500) ilmoittaa poikkeusjärjestelyiden lisänneen reilusti opettajien työhön kuluvaan aikaan ja työssäjaksamisen olevan vaarassa. Avovastausten mukaan aikaa kuluu laajentuneeseen valmistelutyöhön, oppijoille annettavaan henkilökohtaiseen palautteeseen ja muuhun lisääntyneeseen viestintään sekä uusien välineiden käyttöönottoon. (OAJ 2020.)

3.5 Korkeakoulutus

Korkeakouluissa on seurattu aktiivisesti opetuksen siirtymistä etäopetukseksi sekä opiskelijoiden ja henkilökunnan hyvinvointia ja jaksamista poikkeustilanteessa. Osa ylioppilaskunnista, opiskelijajärjestöistä ja Euroopan laajuisesti ESU (European Students' Union) on seurannut tilannetta erilaisin kyselyin. Myös OTUS (Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö) on tehnyt oman kyselynsä tilanteen seuraamiseksi. Valitettavasti Karvillä ei ole näiden kyselyiden aineistoja käytössä. OAJ:n kyselyssä oli mukana vastaajia myös yliopistoista (n = 170) ja ammattikorkeakouluista (n = 170).

OAJ:n kyselyn mukaan korkeakouluissa koetaan poikkeusjärjestelyiden toimineen kokonaisuutena hyvin ja paremmin kuin muilla koulutusasteilla. 74 prosenttia ammattikorkeakouluista ja 75 prosenttia yliopistoista kyselyyn vastanneista koki poikkeusjärjestelyjen toimivan hyvin tai erittäin hyvin. Opettajien koettu osaaminen oli parempaa kuin muilla koulutusasteilla ja käytössä olevat välineet olivat jo valmiiksi heille tuttuja. Henkilökunnan ja opiskelijoiden käytössä oleva välineistö oli hyvää, tosin osa yliopistoissa työskentelevistä käytti myös omia välineitään. Myös tuki ja ohjeistus esimiehiltä oli koettu erityisen hyväksi yliopistoissa. Poikkeusjärjestelyt ovat kuitenkin lisänneet paljon tai hieman kaikkien opettajien työhön käyttämää aikaa: 85 prosenttia yliopisto-opettajista ja 79 prosenttia ammattikorkeakouluista kyselyyn vastanneista oli tätä mieltä.

OAJ:n kyselyn mukaan ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa pystyttiin olemaan lähes reaaliaikaisesti käytössä olevilla välineillä yhteydessä suurimpaan osaan opiskelijoista. Tätä mieltä oli 90 prosenttia ammattikorkeakoulujen vastaajista ja 87 prosenttia yliopistojen vastaajista. Kielteisiä vaikutuksia oppimiseen arveli olevan suurelle osalle tai joillekin opiskelijoille 38 prosenttia ammattikorkeakoulujen vastaajista ja 27 prosenttia yliopistojen vastaajista. OAJ:n kyselyn mukaan ammattikorkeakouluissa joka seitsemännen ja yliopistoissa joka kymmenennen opettajan opetusta on peruttu osin ja tällöin enintään puolet opetuksesta.

Julkisuudessa käydyistä keskusteluissa voi päätellä, että korkeakouluissa vaikeimmaksi kysymykseksi on muodostunut valinta- ja pääsykokeiden järjestäminen poikkeusaikoina. Pohdinnassa on, miten hakijoille taataan osaamista vastaavat mahdollisuudet päästä koulutukseen ja miten varmistetaan, että etäolosuhteissa jokainen pystyy luotettavasti osoittamaan oman osaamisensa.

3.6 Vapaa sivistystyö

Kansalaisopistojen liitto KoL on kysynyt opistoiltaan koronatilanteen aiheuttamista vaikutuksista opetukseen (Wiirilinna 2020a) sekä taloudelliseen tilanteeseen (Wiirilinna 2020b). Opetukseen liittyvään kyselyyn vastasi 122 kansalaisopistoa ja taloudellista tilannetta kartoittavaan kyselyyn 126 kansalaisopistoa. OAJ:n kyselyyn vastasi 120 vapaan sivistystyön opettajaa sekä 160 taiteen perusopetuksen opettajaa (OAJ 2020).

3.6.1 Vaikutukset opetukseen

Kansalaisopistojen liiton kyselyyn vastanneista kansalaisopistoista lähes 70 prosenttia ilmoitti, että ainakin osa opetuksesta on siirretty etäopetuksena tapahtuvaksi ja noin joka kymmenes ilmoitti pystyneensä siirtämään lähes kaiken opetuksensa etäopetuksesi. Vastanneista opistoista vähän alle viidesosa ilmoitti keskeyttäneensä koko opetuksen ja kymmenesosa ilmoitti opetuksen olevan tällä hetkellä keskeytetty, mutta etäopetuksen mahdollisuutta vielä pohditaan. (Wiirilinna 2020b.) Opistojen kevätkauden kurseista kuitenkin jopa 68 prosenttia joudutaan joko keskeyttämään tai perumaan kokonaan. Noin neljännes kurseista joko on jo tällä hetkellä tai tullaan muuttamaan etäopetuksena toteutettavaksi. Muutos on suuri, sillä vuonna 2019 vain 0,3 prosenttia kansalaisopistojen kurseista oli etänä suoritettavia. (Wiirilinna 2020a.) Kansanopistoyhdistyksen tietojen mukaan 80 prosenttia kansanopistoista on siirtänyt opetustaan verkkoon, mutta kaikkea opetusta ei opintojen luonteen ja säädosesteiden vuoksi ole voitu siirtää verkko-opetuksesi (Pantzar 2020). OAJ:n kyselyyn vastanneista vapaan sivistystyön opettajista viidennes ilmoitti puolet opetuksestaan perutun ja 15 prosentilta oli peruttu koko opetus (OAJ 2020).

Parhaiten kansalaisopistojen etäopetus on pystytty toteuttamaan kieliopinnoissa sekä musiikin opetuksessa. Eniten haasteita etäopetuksessa on ollut taide- ja käsityötunneissa, seniorijumpissa, vesiliikunnassa ja erityisryhmien kurseissa. Yhtenä haasteena etäopetukseen siirtymisessä kansalaisopistoissa on ollut osallistujien ikä. Osallistujissa on paljon senioreita, joiden tietotekniset taidot ja käytettävissä olevat välineet eivät mahdollista etäopetusta. Kansalaisopistoilla ei myöskään ole aina riittävästi välineitä tai osaamista etäopetuksen toteuttamiseksi. Myös opettajien osaaminen ja halu siirtyä etäopetukseen vaihtelevat opistoittain. Toisaalta tilanne on myös mahdollistanut uusien toteutustapojen ideoinnin. (Wiirilinna 2020a.)

Myös OAJ:n kyselyyn vastanneista vapaan sivistystyön opettajista liki puolet kertoi oppilailla olevan puutteellisesti välineitä etäopeukseen. Joko opettajan tai oppijan välinepuutteiden vuoksi vapaan sivistystyön opettajista vain puolet ilmoitti pystyvänsä olemaan reaaliaikaisesti yhteydessä suurimpaan osaan oppijoistaan ja joka viides opettaja ei lainkaan. Vapaan sivistystyön opettajista kuusi prosenttia arvioi poikkeustilan aiheuttavan suuria vaikeuksia suurelle osalle opiskelijoistaan ja kolmanneskin arvioi sen aiheuttavan suuria vaikeuksia ainakin joillekin opiskelijoistaan. Taiteen perusopetuksen opettajista suuria vaikeuksia suurelle osalle opiskelijoista koki aiheutuvan vain kaksi prosenttia ja suuria vaikeuksia joillekin opiskelijoille näki tilanteesta olevan viidennes vastajista. Lähes neljännes (24 %) vapaan sivistystyön opettajista koki, ettei poikkeusjärjestelyillä ole myönteisiä vaikutuksia heidän oppijoilleen. (OAJ 2020.)

Verrattuna muiden koulutusasteiden opettajiin kansan- ja kansalaisopistojen opettajat eivät koe poikkeusjärjestelyjen toimivan niin hyvin kuin muut opettajat. Reilu kolmannes (35 %) kansan- tai kansalaisopistojen opettajista koki poikkeusjärjestelyjen toimivan hyvin, viidennes huonosti ja vajaa puolet (46 %) arvioi niiden toimivan kohtalaisesti. Taiteen perusopetuksen opettajista vastavasti 62 prosenttia arvioi järjestelyjen toimineen hyvin. Muihin koulutusasteisiin verrattuna myös opettajien käytössä olevista laitteista oli puutetta, sillä liki puolet vapaan sivistystyön opettajista ilmoitti työskentelevänsä omilla laitteillaan. (OAJ 2020.)

3.6.2 Taloudelliset vaikutukset

Suurin osa kansalaisopistoista arvioi, että koronatilanne vaikuttaa opiston taloudelliseen tilanteeseen meneillään olevan vuoden osalta heikentävästi. Opistoista 21 prosenttia arvioi taloudellisen tilanteen heikkenevän huomattavasti ja 65 prosenttia jonkin verran. Ainoastaan 13 prosenttia vastanneista opistoista arvioi taloudellisen tilanteensa pysyvän ennallaan. Vastanneista opistoista 39 prosenttia ilmoitti joko tehneensä tai joutuvansa tulevaisuudessa tekemään lomautuksia tilanteen vuoksi. Koronatilanteella nähtiin olevan vaikutuksia myös tulevaisuuteen, sillä jopa 62 prosenttia opistoista arvioi koronatilanteen heikentävän opiston taloudellista tilannetta jonkin verran ja 17 prosenttia arvioi opiston taloudellisen tilanteen heikentyvän huomattavasti tulevaisuudessa. (Wiirilinna 2020b.)

Myös kansanopistoyhdistyksen mukaan koronatilanteella on merkittäviä vaikutuksia opistojen taloudelliseen tilanteeseen. Lähiopetuksesta luopuminen sekä asuntola- ja ruokalatoiminnan keskeyttäminen aiheuttavat kansanopistoille huomattavia menetyksiä opiskelijamaksuissa, jotka ovat olleet merkittävä osuus kansanopistojen tuloista. Kansanopistojen maksullisen palvelutoiminnan, kuten tilojen vuokrauksen sekä majoitus- ja kokouspalveluiden järjestäminen, on tällä hetkellä mahdotonta. Myös kesällä toteutettavan opetuksen mahdollinen peruminen tulee vähentämään huomattavasti kansanopistojen tuloja. (Pantzar 2020.)

4 Yhteenveto

4

Synteesit Karvin toteuttamien kansallisten arviointien tuloksista kertovat koulutuksellisen tasa-arvon tilasta normaaliolosuhteissa. Jo normaaliolosuhteissa toteutetuissa arvioinneissa on kiinnitetty huomiota tasa-arvoisten ja yhdenvertaisten oppimisen edellytysten vaarantumiseen. Poikkeusoloissa näihin asioihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Toisaalta arviointien tulokset ovat myös tuoneet esiin suomalaisen koulutuksen vahvuuksia, jotka voivat tukea poikkeustilanteista selviämistä ja vähentää niiden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia.

Poikkeustilanteessa toteutetut selvitykset tarjoavat alustavia tuloksia poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutuksista. Tässä luvussa kootaan yhteen huomioita normaaliolosuhteissa toteutettujen arviointihankkeiden tuloksista sekä luvussa 3 esitellyistä, eri toimijoiden tekemistä selvityksistä.

4.1 Koulutuksellisten tavoitteiden saavuttaminen tasa-arvon näkökulmasta

4.1.1 Normaaliolosuhteita koskevia tuloksia

- Vaikka varhaiskasvatukselle asetetut sisällölliset tavoitteet toteutuvat suuressa osassa päiväkoteja hyvin, normaaliolojenkin aikana varhaiskasvatuksen laatu vaihtelee runsaasti, ja osassa päiväkoteja ja perhepäivähoitoryhmiä sisällölliset tavoitteet toteutuvat heikosti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet eivät kaikilta osin toteudu lain edellyttämällä tavalla. Laadun vaihtelun ohella myös varhaiskasvatuksen arviointikulttuurin vakiintumattomuus haastaa toimintaa.
- Kansainvälisesti arvioiden peruskoulutuksen osaamisen taso on Suomessa korkea. Oppimistulosten heikentymistä on kuitenkin havaittu vuodesta 2000 sekä kansallisissa että kansainvälisissä arvioinneissa. Karvin aineistojen perusteella osaamisen taso laskeva trendi näyttää

kuitenkin taittuneen vuonna 2015, mikä todettiin myös kansainvälisissä arvioinneissa vuonna 2018.

- Kansallisten aineistojen perusteella sekä oppilaiden että koulujen väliset erot perusopetuksen 9. luokan osaamisessa ovat lievässä kasvussa. Osaamisen ääripäät ovat vahvistuneet eli sekä heikoimpien että parhaiden oppilaiden määrät ovat lisääntymässä ja heidän osaamisensa eriytyy toisistaan. Erityisesti poikien osaamisen on aineistoissa todettu polarisoituvan. Tyttöjen osaamisen on todettu olevan perusopetuksen päättövaiheessa poikien osaimista vahvempaa.
- Oppilaan kotitaustan yhteys oppimistuloksiin on voimistunut hieman 2010-luvulla. Oppilaiden vanhempien koulutustausta, koulutuksen arvostus ja tuki selittävät enenevässä määrin eroja oppilaiden välillä perusopetuksessa.
- Ammatillinen osaaminen on näyttöjen arvosanoilla mitattuna hyvää, sillä 93 prosenttia opiskelijoista sai näytön arvosanaksi hyvän tai kiitettävän. Tutkintojen tuottama osaaminen on naisten keskuudessa vahvempaa kuin miesten.
- Vaihtelu ammatillisen koulutuksen näyttöjen vaatimuksissa, näyttöympäristöissä sekä niiden arvioinneissa asettaa opiskelijat eriarvoiseen asemaan. Kun näyttö järjestetään työelämässä ja sen arviointiin osallistuu työelämän edustaja, opiskelijat saavat usein parempia arvosanoja kuin silloin, kun näyttö järjestetään oppilaitoksessa ja arvioinnista vastaa opettaja.
- Ammatillista koulutusta on uudistettu viime vuosina useilla toimenpiteillä, joiden tavoitteena on ollut osaamisperusteisuuden, asiakas- ja työelämälähtöisyyden sekä tehokkuuden parantaminen. Koulutuksen järjestäjät ovat onnistuneet osaamisperusteisuuden toimeenpanoon liittyvän muutosprosessin johtamisessa kohtalaisesti, mutta osaamisperusteisuu-teen liittyvissä toimintatavoissa on vaihtelua järjestäjien, alojen ja tutkintojen välillä.

4.1.2 Poikkeustilannetta koskevia tuloksia

Kaikkia koulutusasteita koskevia huomioita

- Merkittävä osa eri kouluasteiden opettajista arvioi, että oppimisen tuen järjestelyissä ja tuen riittävyudessa on ongelmia. Lisäksi opettajat arvioivat, että oppilailla on enemmän henkilökohtaisen ohjauksen tarvetta, kuin mitä opettajat pystyvät antamaan. Toisaalta kolme neljäsosaa kaikista opettajista eri kouluasteilla arvioivat myös poikkeusjärjestelyistä olevan etua yksittäisille oppijoille.
- Noin joka viides perusopetuksen, ammatillisen koulutuksen ja taiteen perusopetuksen opettajista ei pysty välinepuutteiden takia olemaan yhteydessä suurimpaan osaan oppijoi-taan.

Perusopetus

- Perusopetuksen järjestäjät nostavat etäopetuksen onnistumisiksi opetus- ja ohjaushenki-lösten sitoutuneisuuden ja tunnollisuuden sekä etäjohtamisen sujuvuuden.

- Rehtorikyselyn mukaan opiskelu poikkeusoloissa on sujunut pääosin hyvin. Opettajat ovat rehtoreiden mukaan hoitaneet työnsä hienosti, jakaneet tietoa hyvin ja tehneet digiloikkia. Kuitenkin rehtoreiden mielestä oppilaiden, opettajien ja kotien jaksamiseen tulee kiinnittää huomiota. Rehtoreiden mukaan oppimisen tuen ja opiskeluhuollon järjestäminen tulee sitä haastavammaksi, mitä pidempään poikkeusolot jatkuvat.
- Valtaosa (68 %) perusopetuksen opettajista arvioi poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden toimivan kokonaisuudessaan hyvin. Yli puolet perusopetuksen opettajista arvioi kuitenkin poikkeusolojen opetusjärjestelyiden aiheuttavan merkittäviä ja kielteisiä vaikutuksia, kuten heikompia oppimistuloksia ja -taitoja sekä vaikeuksia opintojen etenemisessä joillekin oppilaille.
- Perusopetuksessa opetus on perustunut poikkeustilanteen aikana pääosin työskentelyyn annettaviin tehtäviin. Noin reilu puolet opettajista antaa myös reaaliaikaista etäopetusta.

Toisen asteen koulutus

- Opiskelijoista enemmistöllä etäopiskeluun siirtyminen on tapahtunut sujuvasti, mutta ongelmiakin on. Noin kymmenesosalla lukiokoulutuksen opiskelijoista ja noin viidesosalla ammatillisen koulutuksen opiskelijoista on ollut ongelmia etäopiskeluun siirtymisessä. Osalla opiskelijoista opiskelutaidot eivät riitä etänä tapahtuvaan opiskeluun, ja osalla on puutteita opiskelussa tarvittavista välineistä.
- Kolme neljäsosaa ammatillisen koulutuksen järjestäjistä ilmoitti, että ei-tavoitettujen opiskelijoiden määrä on lisääntynyt ainakin jonkin verran poikkeusolojen aikana.
- Lukiolaisten kyselyn mukaan suurimmalla osalla opiskelijoista opinnot eivät ole hidastuneet poikkeusolojen aikana. Lähes puolet koki opetuksen laadun heikentyneen etäopetukseen siirryttäessä. Puolet opiskelijoista koki, että heidän lukiossaan on huolehdittu yhteisöllisyydestä myös poikkeusolojen aikana.
- Lukion opettajista noin puolet kertoo poikkeustilalla olevan merkittäviä kielteisiä vaikutuksia etenkin yksittäisille oppijoille. Lähes neljä viidestä ilmoittaa poikkeusjärjestelyiden lisänneen reilusti opettajien työhön kuluvaan aikaa ja työssäjaksamisen olevan vaarassa.
- Ammatillisessa koulutuksen järjestäjien mukaan jatkuva haku koulutukseen toteutuu poikkeusoloista huolimatta. Kevään ja kesän aikana alkavaksi suunniteltuja valtionosuuskoulutuksia pystytään järjestäjien arvion mukaan toteuttamaan melko hyvin.
- Ammatillisessa koulutuksessa työpaikalla toteutettavassa oppimisessä on tapahtunut keskeytymisiä. Järjestäjien mukaan opintojen toteuttaminen työelämässä on vaikeutunut eniten palvelualoilla, tekniikan aloilla sekä terveystieteiden ja hyvinvointialoilla.
- Ammatillisen koulutuksen järjestäjien mukaan korkeakoulujen yhteishaussa jatko-opintoihin hakevien opiskelijoiden valmistuminen aikataulun mukaisesti voidaan pääosin varmistaa. Järjestäjien mukaan suurimmalla osalla niistä opiskelijoista, joiden valmistuminen viivästyy, viivästymisen kesto on 1–3 kuukautta. Kuitenkin vajaa viidennes järjestäjistä ilmoitti viivästymisen kestoksi jopa 3–6 kuukautta.

Vapaa sivistystyö

- Kansanopistoista neljä viidestä ja kansalaisopistoista kaksi kolmesta on siirtänyt opetustaan etäopetukseksi. Opistojen kevätkauden kursseista jopa 68 prosenttia joudutaan joko keskeyttämään tai perumaan kokonaan.
- Verrattuna muiden koulutusasteiden opettajiin kansan- ja kansalaisopistojen opettajat eivät koe poikkeusjärjestelyjen toimivan niin hyvin kuin muut opettajat. Ongelmia on erityisesti opiskelijoiden tietoteknisten laitteiden käytössä ja niiden puutteessa.

4.2 Erityisryhmien huomioiminen

4.2.1 Normaaliolosuhteita koskevia tuloksia

- Opettajiin ja opettajuuteen eri koulutusasteilla kohdistuu yhä suurempia muutostarpeita oppimisen monimuotoistumisen ja oppijoiden erilaistumisen vuoksi.
- Perusopetuksessa oppilaan osaaminen on heikompaa, mikäli oppilaalla on todettu erityisen tuen tarve, hänellä on S2-status, hänellä on oppimisvaikeuksia, kuten luki- ja numerohäiriö, jos hän on syntynyt loppuvuodesta ja jos lapsi on syntynyt sosioekonomisesti matalaan ryhmään. Näiden lisäksi matala koulunkäyntimotivaatio voi johtaa heikkoihin oppimistuloksiin.
- Tehostetun tuen hyödyntämisessä matematiikan oppimisen tukemissa on merkittäviä alueellisia eroja. Tehostettu tuki näyttäisi olevan merkittävässä määrin käytössä tuen keinona ainoastaan Etelä-Suomessa. Joissain tapauksissa oppilas olisi ehkä tarvinnut tukea matematiikan opintoihinsa, mutta koulutuksen järjestäjä ei ole järjestänyt tukea.
- Ammatillisen koulutuksen reformin ennakoivassa vaikutusarvioinnissa mahdolliseksi riskitekijäksi todettiin erityistä tukea tarvitsevien ja syrjäytymisvaarassa olevien opiskelijoiden tilanne uudistuksessa. Järjestelmän ja toimintatapojen uudistuessa ensisijaisen tärkeää on, että eri tavalla oppivien tarpeisiin pystytään vastaamaan ja tuen saatavuus varmistamaan.

4.2.2 Poikkeustilannetta koskevia tuloksia

- Institutionaalisen varhaiskasvatuksen tavoittamattomiin jää tällä hetkellä lukuisia perheitä. Varhaiskasvatuksen järjestäjien huoli erityisesti tukea tarvitsevista perheistä sekä mahdollisiin riskiryhmiin kuuluvien lasten hyvinvoinnista on suuri.
- OAJ:n kyselyyn vastanneista eri kouluasteiden opettajista 80 prosenttia arvioi, että oppimisen tuen (osa-aikainen erityisopetus ja/tai erityisopetus) järjestelyissä ja tuen riittävydessä on ongelmia.
- OAJ:n toteuttamassa kyselyssä 53 prosenttia lukion opettajista (n = 500) ja 59 prosenttia perusopetuksen opettajista (n = 3 900) kertoo poikkeustilalla olevan merkittäviä kielteisiä vaikutuksia, kuten heikompia oppimistuloksia ja -taitoja sekä vaikeuksia opintojen etenemisessä yksittäisille oppijoille.
- Ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 30 prosenttia ilmoitti, että opintojen jatkuminen on voitu turvata kaikkien erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden kohdalla ja lähes puolet järjestäjistä arvioi turvaamisen onnistuneen lähes kokonaan. Osa järjestäjistä arvioi

prosenttiosuudet matalammaksi: järjestäjistä noin joka kymmenes ilmoitti, että opintojen jatkuminen on voitu turvata yli 75 prosenttisesti.

4.3 Lasten ja nuorten hyvinvointi

4.3.1 Normaaliolosuhteita koskevia tuloksia

- Karvin toteuttaman arvioinnin mukaan normaaliolosuhteissa varhaiskasvatuksen vahvuuksia ovat muun muassa ryhmien turvallinen ja myönteinen ilmapiiri. Arviointiin vastanneesta henkilöstöstä valtaosa oli sitä mieltä, että lapsilla ja aikuisilla on turvallinen olo päiväkodissa ja lapsiryhmissä vallitsee vahva yhteenkuuluvuuden tunne.
- Perusopetuksen piirissä suurin osa oppilaista ja opettajista viihtyy koulussa hyvin; yli 90 prosenttia oppilaista kokee olonsa turvalliseksi oppitunneilla, välitunneilla ja koulumatkoilla. Noin 1–2 prosenttia oppilaista kiusataan koulussa joka päivä, ja pojat joutuvat useammin kiusaamisen kohteeksi kuin tytöt.
- Perusopetuksessa jatko-opintoihin ja uravalintoihin ohjauksen saatavuus ja saavutettavuus ovat pääosin hyvällä tasolla. Opiskelijoiden mahdollisuus saada henkilökohtaista ohjausta toteutuu hyvin.
- Korkeakouluissa ulkomaalaistaustaisuuden koetaan voivan vaikuttaa siihen, millaista ohjausta saa ja millaisia vaihtoehtoja nuorelle avautuu. Yhteistyötä eri oppilaitosten ja koulutusasteiden välillä pidetään tärkeänä opintojen jatkuvuutta edistävänä tekijänä.
- Opiskeluhoito on tehostunut monin osin oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä, joskin siinä on havaittu paljon kehittämisen tarvetta. Sekä yleissivistävän että ammatillisen koulutuksen oppilashuollon keskeisimpiä kehittämiskohteita ovat: 1) yhteisöllinen opiskeluhoito, 2) opiskeluhoitopalveluiden saatavuuden ja henkilöstön riittävyyden turvaaminen ja yhdenvertaistaminen, 3) painopisteen siirtäminen entistä tehokkaammin varhaiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisevään työhön, 4) poikkihallinnollisen yhteistyön tehostaminen (ml. tiedonsiirrot), 5) opiskeluhoitoketjuiden ja kirjaamiskäytäntöiden parantaminen, sekä 6) yhteisen hyvän ja välittävän, puuttuvan ilmapiirin luominen kouluihin ja oppilaitoksiin.

4.3.2 Poikkeustilannetta koskevia tuloksia

- Varhaiskasvatukseen osallistuneiden lapsimäärien merkittävä vähentyminen on johtanut siihen, että kunnat ovat joutuneet sopeuttamaan toimintaansa. Henkilöstöä on joko lomautettu tai lomautuksia suunnitellaan, lapsiryhmiä on yhdistelty tai päiväkotia on paikoin suljettu.
- Oppilashuollon palvelujen laadun tasossa on kuntien välillä paljon vaihtelua. Yksi viidesosa kunnista arvioi palvelujen laadun normaaliksi ja hieman alle puolet hyväksi. Yksi kolmasosa kunnista arvioi oppilashuollon palvelun toteuttamisen laadun tällä hetkellä tyydyttäväksi ja muutama kunta arvioi laadun vain välttäväksi.
- Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista puolet ja lukiolaisista lähes 60 prosenttia on kokenut opiskelun poikkeusolojen aikana kuormittavaksi tai henkisesti raskaaksi. Osalle etäopiskelu kuitenkin sopii hyvin ja opiskelun koetaan sujuvan jopa paremmin etänä.

- Ammatillisen koulutuksen opiskelijoista vajaa viidennes oli sitä mieltä, että ei ole saanut tarvittaessa tukea opiskelijahuollosta ja lähes puolet ei osannut ottaa kantaa. Lukiolaisista 5 prosenttia oli sitä mieltä, että heillä ei ole ollut halutessaan mahdollisuutta opiskeluhuollon palveluihin ja viidesosa ei tiennyt, onko tällaista mahdollisuutta.
- Kolme neljäsosaa ammatillisen koulutuksen järjestäjistä ilmoitti, että ei-tavoitettujen opiskelijoiden määrä on lisääntynyt ainakin jonkin verran poikkeusolojen aikana.

4.4 Yhteiskunnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

4.4.1 Normaaliolosuhteita koskevia tuloksia

- Suomessa varhaiskasvatukseen osallistumisen aste jää selvästi alhaisemmaksi verrattuna muihin Pohjoismaihin. Osallistumisasteen nostamiseksi hallitus on käynnistänyt kokeilun viisivuotiaiden maksuttomasta varhaiskasvatuksesta, jota Karvi on arvioinut. Arvioinnin mukaan lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen oli yleisempää kunnissa, joissa se oli maksutonta ja joissa ei ollut otettu käyttöön subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden rajausta eikä suurennettu ryhmäkokoja.
- Perusopetuksessa koulujen väliset erot ovat olleet Suomessa pitkään OECD-maiden alhaisimpia. Karvin arviointitulokset ovat näiden tulosten kanssa samansuuntaisia. Myös alueellinen ja kieliryhmien välinen yhdenvertaisuus perusopetuksen oppimistuloksissa on vahvaa; Suomen ja ruotsin kielellä on mahdollisuus saavuttaa yhdenvertainen osaamisen taso perusopetuksen päättövaiheessa. Osaaminen on kuitenkin oleellisesti heikompaa, mikäli kotikielenä on jokin muu kuin suomi tai ruotsi.
- Koulun aloittavien oppilaiden matemaattisissa ja äidinkieleen ja kirjallisuuteen liittyvissä valmiuksissa on vain pieniä alueiden välisiä eroja. Sen sijaan suurten kaupunkien sisällä koulujen väliset erot ovat isoja jo ensimmäisen luokan alussa.
- Koulujen välillä on selviä eroja sen suhteen, kuinka päättöarvosana muodostuu: opettajat painottavat eri asioita, jolloin oppilaita arvioidaan eri periaattein ja eri koulujen arvosanat eivät välttämättä ole olleet vertailukelpoisia. Aineistojen perusteella noin puolet opettajista tekee yhteistyötä kokeiden arvioinnissa, päättöarvioinnissa ja oppilaan muiden suoritusten arvioinnissa.
- Ammatillisessa koulutuksessa haasteena on ollut oppimisympäristöjen, erityisesti työpaikkojen yhdenmukainen laatu, jotta ne mahdollistaisivat tutkinnon tavoitteiden mukaisen osaamisen hankkimisen ja osoittamisen. Näyttöjen sisällöt ja arviointi eivät ole olleet kaikilta osin yhteismitallisia koulutuksen järjestäjien ja yksittäisten opiskelijoiden välillä. Opetus- ja ohjaushenkilöstön sekä työpaikkaohjaajien ohjaus- ja arviointiosaaminen on ollut vaihtelevaa.
- Perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa tulisi kehittää opiskelijoita koskevaa tiedonsiirtoa erityisesti perusopetuksen ja nivelvaiheen koulutusten välillä. Toisen asteen alkuvaiheessa opiskelijoiden elämäntilannetta tulisi huomioida kokonaisvaltaisemmin, ja oppimisen vaikeuksiin ja oppimistaitoihin liittyvässä tarvelähtöisessä tuessa on kehitettävää sekä ammatillisessa koulutuksessa että lukioissa.
- Suomi tavoittelee korkeakoulutuksen vision toteutumista, jossa puolet nuorista aikuisista olisi korkeakoulutettuja vuoteen 2030 mennessä. Arvioinnin mukaan ulkomaalaistaustaiset ovat kasvava, mutta aliedustettu ryhmä korkeakouluissa. Sisään päässeiden alhaiset

osuudet viittaavat siihen, että suomalainen koulutusjärjestelmä ei kykene tuottamaan maahanmuuttajataustaisille riittäviä osaamisen edellytyksiä korkeakouluopintoihin. Eriarvoistumisen pysäyttäminen vaatii yhteiskunnassamme erityistä huomiota.

4.4.2 Poikkeustilannetta koskevia tuloksia

- Varhaiskasvatuksen osallistumisasteessa on runsaasti alueellista vaihtelua poikkeustilanteessa. Varhaiskasvatukseen osallistuu tällä hetkellä noin viidesosa normaalitilanteeseen verrattuna.
- Kuntien arvioimana poikkeustilanteessa on vaihtelua varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen palvelujen laadun tasossa. Kunnista 76 prosenttia arvioi perusopetuksen palvelujen laadun normaaliksi tai hyväksi. Noin yksi neljäsosa kunnista arvioi perusopetuksen laadun tyydyttäväksi tällä hetkellä. Varhaiskasvatuksen palvelujen laadun arvioidaan vastaavan normaalia tai hyvää tasoa lähes kaikissa kunnissa (93 %).

5 Tilannekuva ja näkökulmia tasa- arvon ja yhden- vertaisuuden toteutumiseen

5

Tavoitteiden saavuttaminen varhaiskasvatuksessa, opetuksessa ja koulutuksessa

Suomessa koulutuksellisten tavoitteiden tasa-arvoisen saavuttamisen kannalta vahvuuksia ovat koulutuksella saavutettu osaamisen korkea taso ja sen tasainen alueellinen ja kieliryhmien välinen jakautuminen. Tämä tarkoittaa sitä, että kouluissa eri puolilla maata lapsen odotettavissa olevan osaamisen tason pitäisi olla sama. Taustalla olevina myönteisinä voimavaroina laadukkaan opettamisen ja oppimistulosten taustalla ovat korkealaatuinen ja pitkäkestoinen opettajankoulutus, kansallinen konsensus keskeisissä koulutusta koskevissa kysymyksissä sekä yleinen koulutuksen arvostus.

Poikkeusoloissa koulutuksellisten tavoitteiden tasa-arvoista saavuttamista varhaiskasvatuksessa voi uhata se, että normaaliolojenkin aikana varhaiskasvatuksen laatu vaihtelee runsaasti, ja osassa päiväkoteja ja perhepäivähoitoryhmiä sisällölliset tavoitteet toteutuvat heikosti. On odotettavaa, että **eroavaisuudet järjestäjien välillä kasvavat entisestään. Poikkeustilanteessa varhaiskasvatuksessa tarvitaan johdolta yhtenäisiä linjauksia priorisoinneista, joita olemassa olevat laadunhallintarakenteet ja prosessit tukevat.** Varhaiskasvatusyksiköiden johtajat voivat päättää, millaisiin asioihin yksiköissä keskitytään, kun lasten määrä on vähentynyt radikaalisti.

Poikkeusolojen koulunkäyntiä leimaa perinteisten kasvatusta, opetusta ja koulutusta tukevien perusrakenteiden, kuten fyysisen yhteisen läsnäolon ja opettajan tuoman lähituen puuttuminen oppimisprosessissa sekä uudenlaisten opetusratkaisujen ja osaamisen arvioimisen keinojen kehittäminen ja käyttöönotto. Perusopetuksen osalta **on mahdollista, että osalla oppilaista osaamisen taso laskee normaalioloissa saavutetusta.** Kaikilla oppilailla itsenäisen työskentelyn taidot eivät ole vielä kehittyneet ja tällöin koulussa käynti on tuonut selkeän päivärytmin ja kontrollin

työskentelyyn. Näin ollen on odotettavaa, että osaamisen erot kasvavat poikkeusolojen myötä, ja tämä voi näkyä erityisesti alemmilla vuosiluokilla, erityisryhmissä, syrjäytymisvaarassa olevilla ja ehkä suuremmassa määrin pojilla kuin tytöillä.

Tämänhetkisen tiedon valossa suurimmalla osalla **toisen asteen opiskelijoista** etäopiskeluun siirtyminen on sujunut olosuhteisiin nähden hyvin, mutta osalla on ollut ongelmia esimerkiksi **riittämätömien opiskelutaitojen tai työvälineiden** vuoksi. Myös muilla koulutusasteilla osalla oppijoista on puutetta etäopiskelussa tarvittavista välineistä, kuten tietokoneesta.

Poikkeusolojen vuoksi **ammattillisessa koulutuksessa työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa on tapahtunut melko paljon keskeytymisiä**. Selvää on, että **keskeytymisillä on merkitystä osaamisen kehittymiseen ja osaamisen osoittamiseen aidoissa työtilanteissa ja työprosesseissa**. Osa opiskelijoista voi kuitenkin siirtää harjoittelun ja näytön toiseen ajankohtaan. Tilanteeseen vaikuttaa paljon opintojen vaihe: jos valmistuminen ei ole vielä ajankohtaista, harjoittelun siirtäminen on helppompaa. Valmistuvien osalta käytetään korvaavia tapoja työpaikalla tapahtuvalle oppimiselle ja näytöille. Myös sillä, perustuuko työelämässä oppiminen opiskelijalla koulutussopimukseen vai oppisopimukseen, voi olla vaikutusta tilanteeseen, mutta asiasta ei tällä hetkellä ole käytettävissä tarkempaa tietoa. Harjoittelunsa keskeyttäneillä opiskelijoilla vaikuttaa olevan epätietoisuutta siitä, miten harjoittelun jatkon suhteen toimitaan ja miten näytön arviointi toteutetaan. Tähän on syytä kiinnittää huomiota opiskelijoiden informoinnissa ja ohjauksessa.

Poikkeusolojen **vaikutukset vapaan sivistystyön toimintaan ovat merkittäviä**. Vapaan sivistystyön piirissä opiskelevilla ei ole yhdenvertaisia edellytyksiä osallistua etäopetukseen esimerkiksi puutteellisten välineiden vuoksi. Vapaan sivistystyön osalta lukutaitokoulutuksen kohderyhmä on erityisen haavoittuvainen, koska siihen kuuluu primaarilukutaidottomia henkilöitä, joille opiskelu ja etätyöskentelyn tavat eivät ole entuudestaan tuttuja.

Erityisryhmien huomioiminen

Toisin kuin perusopetuksessa varhaiskasvatuksessa ei ole yhteydenpitovelvollisuutta kotiin jääviin perheisiin. Tämä voi tuottaa eriarvoisuutta pienten lasten keskuuteen. Järjestäjät esittivät huolensa erityisesti riskiryhmiin kuuluvien lasten osalta sekä vanhempien mahdollisuuksista ja resursseista tukea näitä lapsia. **Poikkeustilanteen seurauksena perheet ovat haavoittuvassa asemassa**: perheen sisäiset ongelmat voivat kasvaa ja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrä voi lisääntyä. Useita perheitä uhkaa lomautukset tai työttömyys. Lisäksi **linjaukset, kuinka varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen henkilöstö pitää yhteyttä kotona oleviin lapsiin, vaihtelevat kunnittain**. Varhaiskasvatuksessa tehdään laaja-alaista yhteistyötä eri tahojen, kuten neuvolan ja sosiaalilaitoksen kanssa, joissa jokaisella on oma yhteiskunnallinen ja lasten hyvinvointia tukeva tehtävänsä. Kriisiaikana moniammatillisen yhteistyön merkitys korostuu. **Yhteydenpito edellyttää lasten ja perheiden keskinäisen tasa-arvon näkökulmasta yhtenäisiä linjauksia** esimerkiksi varhaiskasvatuksen, neuvolan, sosiaalihuollon tai lastensuojelun kesken. Koronatilanteessa varhaiskasvatuksen erilaiset yhteiskunnalliset tehtävät tulevat näkyväksi ja varhaiskasvatuksen henkilöstö on luontevasti se taho, joka pitää säännöllistä yhteyttä perheisiin.

Normaalioloissa erityisryhmien huomioimisen kannalta vahvuus on se, että Suomessa on pitkä perinne heikompien oppilaiden tukemiseen. Vaikka järjestelmä ei kaikilta osin ole toimiva, se kuitenkin mahdollistaa haavoittuvassa asemassa olevien oppilaiden positiivisen erityiskohtelun sekä saavutettavissa olevien oppimistavoitteiden asettamisen, mikäli kaikille yhteisiä tavoitteita ei ole mahdollista saavuttaa.

Kansainvälisesti arvioiden suomalainen koulutusjärjestelmä on onnistunut tuottamaan menette-lyjä, joiden avulla koulujen väliset erot osaamisen keskitasossa ovat maailman pienimmät Islannin ohella. Tämä on saavutettu niin, että heikkojen oppilaiden osaamiseen on kiinnitetty erityistä huomiota varhaisina kouluvuosina. Huomattava yksilöiden välinen osaamisen ero, jolla lapset alkavat koulupolkunsa, pienenee saadun tuen avulla ensimmäisten vuosien aikana oleellisesti. Tällöin heikommat pääsevät lähelle keskitaso ja koko kansallinen keskitaso nousee. Tämä on kansainvälisesti arvioiden arvokas ja eettisesti kestävä ratkaisu tuottaa korkea kansallinen taso.

Yksi poikkeusolojen koulunkäynnin keskeisistä haasteista on **tukitoimien kohdistaminen erityisen tuen tarpeessa oleville ja niille, joilla muutoinkin on riski saada heikompia oppimistuloksia**. Opettajan ja erityisopettajan antama lähituki saattavat jäädä puutteellisiksi poikkeusoloissa. Yhteinen fyysinen läsnäolo koulussa saattaa helpottaa haavoittuvassa tilassa olevien oppilaiden osaamisen kehittymistä tai yleistä turvallisuutta, mikäli kotiolosuhteet eivät ole suotuisia oppimiselle.

Myös **toisella asteella tavanomaista enemmän tukea tarvitsevien opiskelijoiden tilanne voi olla muita opiskelijoita haasteellisempi**. Yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa erityisen tuen opiskelijoilla opintojen keskeyttäminen on yleisempää kuin muilla opiskelijoilla (Pensonen & Ågren 2018). Aloittain tarkasteltuna erityisopiskelijoiden keskeyttäminen on ollut yleisintä matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla, tekniikan ja liikenteen alalla sekä luonnonvara- ja ympäristöalalla (Pensonen & Ågren 2018, 39-40). Poikkeusoloja koskevan tiedon mukaan opintojen toteuttaminen ja työelämässä tapahtuva oppiminen on vaikeutunut eniten palvelualoilla ja tekniikan aloilla.

Lasten ja nuorten hyvinvointi

Varhaiskasvatuksen erityinen vahvuus on ryhmien turvallinen ja myönteinen ilmapiiri, joka toteutuu edelleen varhaiskasvatuksessa tällä hetkellä olevien lasten osalta. Kun lapsiryhmissä on normaalia vähemmän lapsia, henkilöstöllä on enemmän aikaa lasten yksilölliseen kohtaamiseen ja toisaalta ammatilliseen pedagogiikan kehittämiseen. Poikkeustilanteessa nämä varhaiskasvatuksen vahvuudet korostuvat lasten ja heidän perheidensä näkökulmasta nyt entisestään. Tutussa ja turvallisessa päiväkotiryhmässä vietetty päivä voi olla tarjota lapselle hengähdystauon, jos perheen arjessa on poikkeustilanteesta johtuvia lasta kuormittavia haasteita. Useissa kunnissa on kuitenkin talouden tasapainottamiseksi jouduttu yhdistelemään lapsiryhmiä tai päiväkoteja. **Lapsiryhmien tai päiväkotien yhdistäminen sekä henkilöstön siirtely vaikuttaa erityisesti lapsiin, heidän turvallisuudentunteeseensa ja hyvinvointiinsa**. Tällöin myös varhaiskasvatuslain edellytys mahdollisimman pysyvistä vuorovaikutussuhteista lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä ei toteudu. Kunnalliset varhaiskasvatuksen järjestäjät olivat huolissaan poikkeustilanteesta johtuvien työnsiirtojen tai mahdollisten YT-neuvottelujen vaikutuksesta henkilöstön työssäjaksamiseen.

Normaalioloissa oppilaiden ja opettajien **hyvinvoinnin kannalta vahvuus on se, että Suomessa suurin osa oppilaista ja opettajista viihtyy koulussa ja työpaikallaan hyvin**. Perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa opintojen ohjaus jatko-opintoihin sekä uravalintoihin ohjauksen saatavuus ja saavutettavuus ovat hyvällä tasolla. Normaalioloja koskevien arviointitulosten mukaan niin perusopetuksessa kuin toisella asteellakin **teknologiaa ja digitalisaation mahdollisuuksia tulisi hyödyntää systemaattisemmin ohjauspalvelujen saatavuuden parantamisessa**. **Nyt poikkeusoloissa** hyödyntämistä on jouduttu pakonkin edessä lisäämään. Keskeistä on löytää ratkaisuja, jotka mahdollistavat yksilöllisistä tarpeista lähtevän ohjauksen, mutta samalla huomioivat vertaistuen ja vuorovaikutuksen roolin osana verkkovälitteistä ohjausta.

Poikkeusoloista johtuvat paineet ja muutokset saattavat näkyä selkeimmin oppilaiden, opiskelijoiden sekä opetushenkilökunnan hyvinvoinnissa. Kun muutamassa päivässä rakennettiin uudenlaisia opetusohjelmia ja -järjestelyjä digitaalisiin järjestelmiin sopiviksi, **opettajien työtaakka on ainakin väliaikaisesti kasvanut äärimmilleen**.

Oppilaiden ja opiskelijoiden päivittäinen kanssakäyminen koulu- ja opiskelutoveriensa kanssa on rajoittunutta poikkeusolojen aikana. Yhteisöllisyyden kokemukset ovat koetuksella. Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin kysymykset liittyvät epävarmuuteen opinnoissa siirtymisiin, päättöarvosanojen saamiin ja jatko-opintoihin siirtymiseen. **Kriisin jälkeen on varauduttava laajempaan ja pidempikestoiseen oppilas- ja opiskeluhuollon tehostamiseen eri koulutusasteilla**.

Yhteiskunnallinen ja alueellinen tasa-arvo

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on ollut Suomessa selvästi alhaisempaa kuin muissa pohjoismaissa. Hallitus on tehnyt toimenpiteitä, joilla varhaiskasvatukseen osallistumisastetta voitaisiin nostaa. Laadukkaalla ja yhdenvertaisesti saavutettavalla varhaiskasvatuksella pyritään tasaamaan lasten perhetaustoista johtuvia eroja sekä luomaan vahva pohja lasten myöhemmälle oppimiselle. **Kunnissa on kuitenkin tällä hetkellä vaihtelevia käytäntöjä sen suhteen, onko esimerkiksi lasten subjektiivista varhaiskasvatusoikeutta rajattu tai lapsiryhmäkokoja suurennettu**. Maan talouden heikentyessä useita perheitä voi uhata lomautukset tai työttömyys. On mahdollista, että kunnissa varhaiskasvatukseen liittyviä päätöksiä ei tehdä lapsen etu ja oikeus edellä, vaan kiristyvän talouden ohjaamana. Näin ollen, jos yhä useampi huoltaja on työttömänä tai lomautettuna, vaarantuu monen lapsen oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen, mikäli subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden rajausta ei poisteta hallituksen suunnitelmien mukaisesti. Tällä on vaikutusta myös lasten oikeuksien sekä lasten edun tosiasialliseen toteutumiseen.

Normaalioloissa yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kannalta erityinen vahvuus on, että koulujen, alueiden, kuntaryhmien ja kieliryhmien väliset erot ovat olleet pieniä ja yleisesti arvioiden oppilaiden ja opiskelijoiden osaamisen taso on korkea. Poikkeusoloja koskevat keskeiset uhat liittyvät saavutetun yhdenvertaisuuden mahdolliseen rapautumiseen. Kuntatalouden tiukentuminen ja resurssien väheneminen voi entisestään heikentää opetuksen kehittämisen ja esimerkiksi opettajien täydennyskoulutuksen mahdollisuuksia. **Mikäli alueiden, kuntien tai kieliryhmien välillä on tapahtunut tai tapahtuu voimakasta eriytymistä sen suhteen, kuinka tehokkaisiin ja laadukkaisiin poikkeusolojen etäopetusratkaisuihin on päädytty, tämä voi merkittäväällä tavalla vaikuttaa tasa-arvoisiin oppimisen edellytyksiin tuomalla eroja koulujen, alueiden ja**

kieliryhmien välille. Parhaita käytänteitä on järkevää levittää koko maahan, kun niitä löydetään ja niiden vaikuttavuus todennetaan.

Varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä korkeakoulujen laadunhallinnan käytäntöjen ja toimintatapojen merkitys korostuu kriisitilanteissa. Karvin arviointi osoittaa, että erityisesti **perusopetuksen järjestäjien tulisi edelleen kehittää systemaattisia laadunhallinnan käytänteitä, joiden kautta voidaan seurata ja kehittää koulutuksen laatua myös poikkeusoloissa.**

Peruskoulun keskeyttäminen tai ilman peruskoulun jälkeistä jatkopaikkaa jääminen on harvinaista, mutta osa nuorista tarvitsee lisää aikaa suunnan miettimiseen esimerkiksi valmentavissa koulutuksissa. **Toisella asteella keskeyttäminen ja ilman toisen asteen tutkintoa jääminen ovat ajankoh-
taisia huolenaiheita.** Myös eriarvoisuuden ja syrjäytymisen lisääntyminen yhteiskunnassa ovat tunnistettuja riskejä, joihin myös koulutukselta odotetaan ratkaisuja.

5.1 Lisäselvitysten tarpeet ja toimenpiteet

Aiemman koulutusta koskevan arviointitiedon sekä poikkeustilannetta koskevien selvitysten pohjalta voidaan todeta, että tällä hetkellä käytettävissä olevaa tietopohjaa tulee vahvistaa poikkeustilanteen jälkeisten toimenpiteiden suunnan ja laajuuden määrittämiseksi. Arviointi- ja tutkimustietoa tulee tuottaa tulevaisuuteen suuntautuen niin, että sen avulla voidaan tukea opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä sekä korkeakouluja tilanteen aiheuttamissa pysyvissäkin muutoksissa.

Arviointi- ja tutkimustietoa tarvitaan seuraavista aiheista:

- Varhaiskasvatukseen osallistumisen asteen seuranta sekä poikkeustilanteen vaikutukset siihen. Osallistumisasteen seuranta liittyy oleellisesti myös hallituksen toteuttamaan maksuttoman viisivuotiaiden varhaiskasvatuksen kokeiluun sekä kokeilun tavoitteiden toteutumiseen.
- Poikkeustilalla voidaan olettaa olevan vaikutuksia varhaiskasvatuksen johtamiseen organisaation eri tasoilla ja sitä kautta varhaiskasvatuksen toteutumiseen sekä laatuun. Tarvitaan kansallista tietoa siitä, millaiset johtamisen ja päätöksenteon rakenteet edistivät varhaiskasvatuksen johtamista poikkeustilanteessa erityisesti päiväkotiyksikkötasolla ja mitkä estivät sen toteutumista.
- Poikkeustilanteen laajemmat vaikutukset pienten lasten hyvinvointiin. Esimerkiksi erityisen tuen tai lastensuojelullisten tarpeiden muutokset varhaiskasvatusikäisten lasten osalta.
- Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset oppimistuloksiin eri koulutusasteilla, opintojen eri vaiheissa. Tunnistettava myös mahdolliset myönteiset vaikutukset oppimiseen (miten tilanne voi myös edistää oppimista).
- Vaikutukset opintopolkujen sujuvuuteen ja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen opiskelijavalinnoissa
- Lasten ja nuorten geneeristen valmiuksien ja epävarmuuden sietokyvyn vahvistaminen eri koulutusasteilla.
- Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi sekä oppimisen tuen ja ohjauksen tarpeet kaikilla koulutusasteilla, erityisesti koulutuspolun nivelvaiheissa.
- Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittäminen ja tehostaminen eri koulutusasteilla

- Erityistä tukea tarvitsevien tai syrjäytymisriskissä olevien oppilaiden ja opiskelijoiden tilanne
- Kriisin vaikutukset nuorisotyöttömyyteen ja siten valmistuvien asemaan
- Vapaan sivistystyön merkitys kriisin aikana ja sen jälkeen hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäjänä, aktiivisen kansalaisuuden edistäjinä, perustaitoja ja työllistymistä vahvistavien taitojen kehittäjänä
- Opetushenkilöstön osaamistarpeet eri koulutusasteilla, mm. etäopetukseen ja verkkopedagogiikkaan liittyvän osaamisen kehittäminen (esim. teknologisten välineiden käyttö, vuorovaikutuksellisuus, oppimisen tuki ja arviointi)
- Valtakunnallisen ohjauksen arviointi

On tärkeää tunnistaa myös poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen ja etäopetuksen aikana tunnistettuja hyviä käytänteitä ja toimintamalleja varhaiskasvatuksessa ja eri koulutusasteilla perusopetuksesta korkeakoulutukseen ja vapaaseen sivistystyöhön. Hyvien käytänteiden ja toimintamallien avulla varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjät sekä korkeakoulut voivat edistää keskeisimpiä suomalaisen koulutuksen vahvuuksia, tasa-arvoisten ja yhdenvertaisten oppimisen mahdollisuuksia.

Lisätietoja arvioinnista:

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi

Johtaja Harri Peltoniemi, harri.peltoniemi@karvi.fi, puh. 029 533 5532

Yksikön päällikkö, varajohtaja Hannele Seppälä, hannele.seppala@karvi.fi, puh. 029 533 5550

Projektiryhmä:

Yksikön päällikkö Hannele Seppälä (pj)

Arviointineuvos Jani Goman

Arviointiasiantuntija Mira Huusko

Erikoisasiantuntija Jari Metsämuuronen

Arviointiasiantuntija Niina Rumpu

Arviointiasiantuntija Salla Venäläinen

Arviointiasiantuntija Carola Åkerlund

Lähteet

- Airas, M., Delahunty, D., Laitinen, M., Saarilampi, M., Sarparanta, T., Shemsedini, G., Stenberg, H., Vuori, H., Väättä, H. (2019). Taustalla on väliä. Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla. Karvi. julkaisut 22:2019.
- AMKE ry. 2020. Koronan vaikutukset ammatillisen koulutuksen toimintaan epidemian alkuvaiheessa. Kooste Ammattiosaamisen kehittämissyhistys AMKE ry:n toteuttaman kyselyn tuloksista. Saatavilla www-muodossa: https://www.amke.fi/media/julkaisuja/2020/amke_koronakysely_2020.pdf
- Atjonen, P., Laivamaa, H., Levonen, A., Orell, S., Saari, M., Sulonen, K., Tamm, M., Kamppi, P., Rumpu, N., Hietala, R. & Immonen, J. (2019). ”Että tietää missä on menossa”. Oppimisen ja osaamisen arviointi perusopetuksessa ja lukio-koulutuksessa. Karvi. Julkaisut 7:2019.
- Frisk, T., Kiesi, J., & Hietala, R. (2018). Oppilas- ja opiskelijahuoltolain 1287/2013 toimeenpanon arviointi ammatillisessa koulutuksessa. Karvi. Julkaisut (numeroimaton).
- Förbundet Hem och skola. (2020) Enkät till vårdnadshavarna. <https://www.hemochskola.fi/2020/04/24/resultat-i-enkaten-distansundervisning-i-coronatider/> (28.4.2020)
- Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjälman, I.-O., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Panssar, T., Piilonen, H., Raudasoja, A., Siippainen, M., Toni, A. & Vuorinen, R. (2020). Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja – Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Karvi. Julkaisut 6:2020.
- Harjunen, E. & Rautopuro, J. 2015. Kielenkäytön ajattelua ja ajattelun kielentämistä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014: keskiössä kielentuntemus ja kirjoittaminen. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisuja 8:2015.
- Huhtanen, M. & Puukko, M. (toim.). 2016a. Saamen kielen opetus ja osaaminen. Saamen kielten oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisuja. 21:2016. https://karvi.fi/app/uploads/2016/04/KARVI_2116.pdf
- Huhtanen, M. & Puukko, M. 2016b. Romanikielen asema, opetus ja osaaminen. Romanikielen oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisuja 4:2016. https://karvi.fi/app/uploads/2016/03/KARVI_0416.pdf
- Huhtanen, M., Puukko, M., Rainö, P., Sivunen, N. & Vivolin-Karén, R. 2016. Viittomakielen oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisuja 3:2016.
- Julin, S. & Rumpu, N. (2018). Työrauhan ja turvallisen oppimisympäristön arviointi perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Karvi. Julkaisut 6:2018.
- Karvi (2018). Kansallisen koulutuksen arviointitoiminnan tuloksia koulutusjärjestelmän tilasta. Karvi. Informaatioaineistot 1:2018
- Karvi (2020). Koulutuksen arviointisuunnitelma vuosille 2020–2023. https://karvi.fi/app/uploads/2020/04/Koulutuksen_arviointisuunnitelma_2020-2023.pdf.
- Kilpeläinen, P., Jalolahti, J. & Rökköläinen, M. 2018. Ammatillisen koulutuksen oppimistulosten arviointijärjestelmän arviointi – synteesi ammatillisen koulutuksen oppimistulosarviointien keskeisistä tuloksista 2007–2016. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisuja 7:2018. https://karvi.fi/app/uploads/2018/02/KARVI_0718.pdf
- Korpi, A., Hietala, R., Kiesi, J. & Rökköläinen, M. (2017). Ammatillisen koulutuksen osaamisperusteisuus, asiakaslähtöisyys ja toiminnan tehokkuus. Osaamisperusteisuuden tila. Valtio-neuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 85/2017.
- Kyllönen, M., Liljeström, A., Sundell, T. & Tahvanainen, R. (2020a). Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen tilannekuvakysely VK15. Aluehallintovirasto 14.4.2020.
- Kyllönen, M., Liljeström, A., Sundell, T. & Tahvanainen, R. (2020b). Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen tilannekuvakysely VK16. Aluehallintovirasto 21.4.2020.
- Lamppu, V-M. 2020. Ammattiosaamisen kehittämissyhistys AMKE ry:n toimitusjohtaja Veli-Matti Lampun puheenvuoro AMKE ry:n toteuttamassa kyselyä koskevassa verkkotilaisuudessa 23.4.2020.

- Lasten ja nuorten säätiö. Nuorten ääni: 10 kysymystä koronasta. 4/2020. Saatavilla [www-muodossa: https://www.nuori.fi/wp-content/uploads/2020/04/Nuorten-a%CC%88a%CC%88ni_10-kysymysta%CC%88-ko-ronatilanteesta_kysely.pdf](https://www.nuori.fi/wp-content/uploads/2020/04/Nuorten-a%CC%88a%CC%88ni_10-kysymysta%CC%88-ko-ronatilanteesta_kysely.pdf)
- Metsämuuronen, J. (toim.) (2013). Perusopetuksen matematiikan oppimistulosten pitkittäisarviointi vuosina 2005–2012. Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportit 2013:4.
- Metsämuuronen, J. 2017. Oppia ikä kaikki – Matemaattinen osaaminen toisen asteen koulutuksen lopussa 2015. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisuja 1:2017.
- Mikkola, A., Repo, L., Vlasov, J., Paananen M. & Mattila, V. (2017). Varhaiskasvatuksen arvioinnin nykytila. Karvi. Julkaisut 22:2017.
- Niemi, H. Erma, T. Lipponen, L. Pietilä, M. Rintala, R. Ruokamo, H. Saarivirta, T. Moitus, S. Frisk, T. Stylman, V & Huhtanen, M. 2018. Maailman parhaiksi opettajiksi – Vuosina 2016–2018 toimineen Opettajankoulutusfoorumin arviointi. Karvi. Julkaisut 27/2018.
- OECD (2016) Starting Strong IV Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care. Country Note Finland. OECD Publishing, Paris. <https://www.oecd.org/edu/school/ECECMN-Finland.pdf>
- OECD (2015). Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care, OECD Publishing, Paris. doi: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264233515-en>
- OAJ. (2020). OAJ:n kysely koskien opetuksen poikkeusjärjestelyjä keväällä 2020. Perusopetus, lukiokoulutus, ammatillinen koulutus, ammattikorkeakoulut, yliopistot, taiteen perusopetus ja vapaa sivistystyö: <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2020/koronavirus-kysely/>
- Esiopetus ja varhaiskasvatus: <https://www.slideshare.net/oajry/koronaarki-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa-oajin-kyselyn-tulokset>
- OPH (2016). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Opetushallitus.
- OPH (2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Opetushallitus.
- Pantzar, T. 2020. Kansanopistoyhdistyksen näkökulmat koronaviruksen vaikutuksista kansanopistojen toimintaan. Kananotot 6.4.2020. Saatavilla [www-muodossa: https://www.kansanopistot.fi/kansanopistoyhdistyksen-nakokulmat-koronaviruksen-vaikutuksista-kansanopistojen-toimintaan/](https://www.kansanopistot.fi/kansanopistoyhdistyksen-nakokulmat-koronaviruksen-vaikutuksista-kansanopistojen-toimintaan/)
- Penonen, S., & Ågren, S. 2018. Ammatillisen koulutuksen läpäisyn määrällisen seurannan selvitys lukuvuodelta 2016–2017.
- Pitkänen, K., Hievanen, R., Kirjavainen, T., Suortamo, M. & Lepola L. (2017). Valtiontalouden säästöjen vaikutukset sivistyksellisiin oikeuksiin. Karvi. Julkaisut 27:2017.
- Pyykkö, R., Kivistö, J., Pirttilä, A., Wallenius, J., Huusko, M., Leppänen, O., Mustonen, K. & Nordblad, M. (2020a). Korkeatasoisella osaamisella työelämään. Humanistisen alan, kauppatieteiden ja liiketalouden, tekniikan ja yhteiskuntatieteellisen korkeakoulutuksen arvioinnit. Karvi. Tiivistelmät 1:2020.
- Pyykkö, R., Tolonen, M., Levä, K., Mahlamäki-Kultanen, S., Pantermöller, M., Pettersson, T., Saarinen, S. & Huusko, M. (2020b). Humanistisen alan korkeakoulutuksen arviointi. Karvi. Julkaisut 1:2020.
- Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M-K., Gammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. (2019) Varhaiskasvatuksen laatu arjessa – Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Karvi. Julkaisut 15/2019.
- Räsänen, A., Frisk, T., Hietala, R., Huttunen, M. Korpi, A & Koski, L. 2015. Ammatillisen koulutuksen järjestäjien laadunhallintajärjestelmien tila. Karvi. Julkaisut 20:2015
- Räsänen, A. & Goman, J. 2017. Ammatillisen koulutuksen osaamisperusteisuus, asiakaslähtöisyys ja toiminnan tehokkuus – Poliittikkatoimien vaikutusten arviointi (ex ante). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 86/2017.
- Räsänen, P. & Närhi, V. (2013). Heikkojen oppijoiden koulupolku. Teoksessa J. Metsämuuronen (toim.), Matematiikan oppimistulosten pitkittäisseuranta vuosina 2005–2012 (ss 173–230). Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportti 2013:4.
- Räsänen, P., Närhi, V., & Aunio, P. (2010). Matematiikassa heikosti suoriutuvat oppilaat perusopetuksen 6. luokan alussa. Teoksessa E. K. Niemi & J. Metsämuuronen (toim.), Miten matematiikan taidot kehittyvät? Matematiikan oppimistulokset peruskoulun viidennen vuosiluokan jälkeen vuonna 2008 (ss. 165–204). Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportti 2010:2.
- SAKKI ry ja OSKU ry. (2020). Poikkeustilajärjestelyille opiskelijoilta kohtuullinen arvosana, epätietoisuus edelleen suhteellisen laajaa. Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry:n ja Suomen Opiskelija-Allianssi – OSKU ry:n tiedote 21.04.2020. Saatavilla [www-muodossa: https://sakkiry.fi/poikkeustilan-kysely/](https://sakkiry.fi/poikkeustilan-kysely/)

- Siippainen, A., Repo, L., Metsämuuronen, J., Kivistö, A., Saarikallio-Torp, M., Koivisto, P. & Alasuutari, M. (2019). Viisi-vuotiaiden maksuttoman varhaiskasvatuskokeilun arviointi. Raportti kokeilun ensimmäisestä vaiheesta. Karvi. Julkaisut 16/2019.
- Summanen, A., Rumpu, N., Huhtanen, M. (2018). Oppilas- ja opiskelijahuoltolain arviointi esi- ja perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Karvi. Julkaisut 4:2018.
- Suomen Lukiolaisten Liitto 2020. Koonti koronatilanteen vaikutuksista lukiolaisiin. Saatavilla www-muodossa: <https://lukiio.fi/app/uploads/2020/04/Lukiolaisten-koronakyselyn-tulokset.pdf>
- Suomen Rehtorit ry. (2020). Kysely rehtoreille. Aineisto toimitettu Karviin.
- Ukkola, A. & Metsämuuronen, J. (2019). Alkumittaus – Matematiikan ja äidinkielen ja kirjallisuuden osaaminen ensimmäisen luokan alussa. Karvi. Julkaisut 17:2019.
- Venäläinen, S., Saarinen, J., Johnson, P., Cantell, H., Jakobsson, G., Koivisto, P., Routti, M., Väänänen, J., Huhtanen, M., Kauppinen, L. & Viitala, M. 2020. Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden 2014 toimeenpanon arviointi. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 5:2020.
- Wiirilinn V. (2020a). Vastauskooste. KoL:n kysely koronatilanteen vaikutuksista kansalaisopistojen opetukseen. 26.3.2020 (päivitetty 2.4.)
- Wiirilinn V. (2020b). Vastauskooste. KoL:n kysely koronatilanteen vaikutuksista kansalaisopistojen talouteen. 6.4.2020
- Vlasov, J., Salminen, J., Repo, L., Karila, K., Kinnunen, S., Mattila, V., Nukarinen, T., Parrila, S. & Sulonen, H. (2018). Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset. Karvi. Julkaisut 24:2018.
- Väätäinen, H. (toim.) (2019). Kannatteleeko koulutus. Yhteenveto kansallisen koulutuksen arviointitoiminnan tuloksista. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Tiivistelmät 5:2019.

Liitteet

Liite 1.

Taulukko 1. Poikkeusoloja koskevien tiedonkeruiden toteuttajat, vastaajaryhmät ja tiedonkeruun menetelmät sekä niiden keskeinen sisältö ja/tai aiheet

Tiedonkeruun toteuttaja	Vastaajaryhmät ja menetelmä	Sisältö / Aiheet
Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Aluehallintovirasto	Kysely tehdään viikoittain verkko-kyselynä kunnille. Tulokset raportoidaan kansallisella ja maakunnallisella tasolla. Tässä yhteenvedossa käytetyt tulokset perustuvat viikoilla 15 ja 16 toteutettuihin kyselyihin. Niihin vastasi perusopetuksen osalta 249–252 kuntaa eli noin 85 prosenttia kaikista kunnista. Varhaiskasvatusta koskeviin kysymyksiin vastasi 251–269 kuntaa eli noin 85–92 prosenttia kaikista kunnista.	Opetuksen ja varhaiskasvatuksen tilanne poikkeusoloissa. Aiheina muun muassa seuraavia: - varhaiskasvatuksessa olevien ja perus- ja esiopetuksen lähi- ja etäopetukseen osallistuvien lasten määrä, - työssä olevan opetus- ja varhaiskasvatushenkilöstön määrä - arvio palvelujen ja toimintakyvyn poikkeamista normaalitilanteeseen verrattuna. Lisäksi tuloksissa huomioita seuraaviin asioihin: - yhteydenpito varhaiskasvatuksen piirissä oleviin lapsiin ja heidän perheisiin / verkkovälitteiset kontaktit - varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen laatu - etäopetuksen toteuttaminen - oppimisen tuki ja yksilöllisten tarpeiden huomioiminen - opetushenkilökunnan ja johdon kuormitus
Opettajien ammattijärjestö OAJ	Kysely perusopetuksen, lukioiden, ammatillisten oppilaitosten, korkeakoulujen sekä vapaan sivistystyön ja taiteen perusopetuksen opettajille. Kysely toteutettiin 2–15.4.2020 (sähköposti 30.3.–15.4.2020). Kyselyyn vastasi yli 5500 opettajaa (perusopetus ~3900, lukiokoulutus ~500, ammatillinen koulutus ~550, ammattikorkeakoulut ~170, yliopistot ~170, vapaa sivistystyö ~120 ja taiteen perusopetus ~160).	Opettajien näkemyksiä poikkeuksellisista opetusjärjestelyistä. Kyselyssä kysyttiin muun muassa etäopiskelun ohjaamisesta, työn kuormittavuudesta, oppijoiden tavoittamisesta poikkeusjärjestelyiden aikana sekä tuen riittävydestä sitä tarvitseville oppijoille.

Opettajien ammattijärjestö OAJ	Kysely varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajille. Kysely toteutettiin 2–15.4.2020 (sähköposti 30.3.–15.4.2020). Kyselyyn vastasi 2094 varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajaa, erityisopettajaa ja päiväkodinjohtajaa.	Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajien sekä johtajien kokemuksia korona-arjesta. Kyselyssä kysyttiin muun muassa ryhmäkoosta, lapsiryhmien yhdistämisestä, lomautuksista sekä vastaajien tuntemuksista poikkeuksellisessa tilanteessa.
Suomen Rehtorit ry	Kysely toteutettiin maaliskuussa 2020. Kyselyyn vastasi 256 rehtoria.	Rehtoreiden havaintoja johtamisesta poikkeusoloissa sekä rehtoreiden toiveita tuen tarpeeseen poikkeusoloissa.
Suomen Lukiolaisten Liitto	Kysely toteutettiin 7.–20.4.2020 ja siihen vastasi 1487 lukiolaista.	Opiskelijoiden kokemuksia koronatilanteen vaikutuksista: etäopiskelu, opintojen eteneminen, osallisuus, hyvinvointi ja vapaa-aika.
Lasten ja nuorten säätiö. Nuorten ääni: 10 kysymystä koronasta. 4/2020.	Kysely toteutettiin 27.3.–6.4. välisenä aikana ja siihen vastasi 1 068 yläkouluikäistä nuorta (vuosina 2004–2008 syntyneitä). Nuoret olivat vastaushetkellä käyneet etäkoulua pari viikkoa.	Nuorten näkemyksiä koronatilanteesta, etäopetuksesta ja sen vaikutuksista yhteydenpitoon kavereiden kanssa.
Ammattiosaamisen kehittämissyhdistys AMKE ry	Kysely toteutettiin 31.3.–7.4.2020 ja siihen vastasi 71 järjestäjää.	Ammatillisen koulutuksen johdon näkemyksiä koronatilanteen vaikutuksista koulutuksen järjestäjien toimintaan epidemian alkuvaiheessa.
Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI ry:n ja Suomen Opiskelija-Allianssi OSKU ry	Kysely toteutettiin 3.–14.4.2020 ja siihen vastasi 1608 ammatillisen perustutkinnon opiskelijaa.	Opiskelijoiden kokemuksia poikkeustilan vaikutuksista: etäopiskelu, harjoittelu, valmistuminen, jaksaminen.
Wiirilinna V. 2020a. Vastauskooste. KoL:n kysely koronatilanteen vaikutuksista kansalaisopistojen opetukseen. 26.3.2020 (päivitetty 2.4.)	Kyselyyn vastasi 122/177 kansalaisopistosta.	Kysely koronatilanteen vaikutuksista kansalaisopistojen opetukseen.
Wiirilinna V. 2020b. Vastauskooste. KoL:n kysely koronatilanteen vaikutuksista kansalaisopistojen talouteen. 6.4.2020	Kyselyyn vastasi 126/177 kansalaisopistosta.	Kysely koronatilanteen vaikutuksista kansalaisopistojen taloudelliseen tilanteeseen.
Förbundet Hem och skola.	Enkäten var öppen en vecka i början av april. Enkäten besvarades av 390 vårdnadshavare.	Hur har föräldrarna upplevt distansundervisningen under undantagläget?

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on itsenäinen koulutuksen arviointiviranomainen. Se toteuttaa **koulutukseen** sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien toimintaan liittyviä arviointeja varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Lisäksi arviointikeskus toteuttaa perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen ja oppimistulosten arviointeja. Keskusten tehtävänä on myös tukea opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ja korkeakouluja arviointia ja laadunhallintaa koskevilla asioilla sekä kehittää koulutuksen arviointia.

ISBN 978-952-206-625-1 pdf
ISSN 2342-4184

Kansallinen
koulutuksen arviointikeskus
PL 28 (Mannerheiminaukio 1 A)
00101 HELSINKI
Puhelinvaihtelija: 029 533 5500
Faksi: 029 533 550

karvi.fi